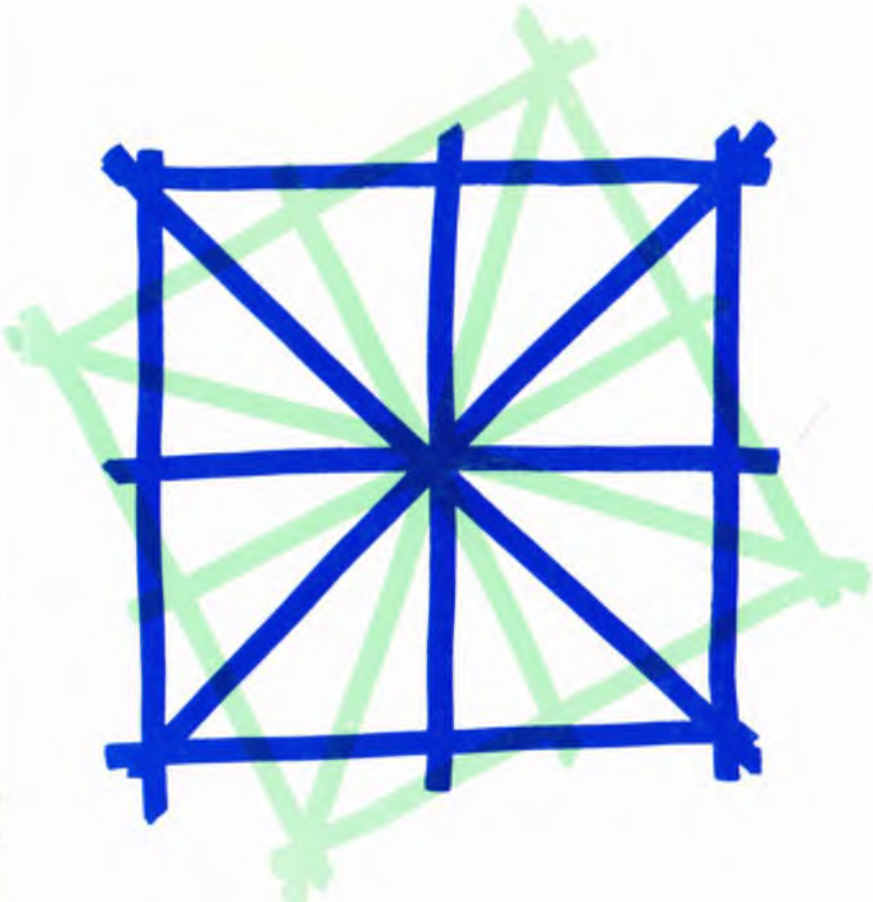
AFA Çağdaş Ustalar Dizisi 2

Weber

Donald MacRae

Donald MacRae
AFA 2

Donald G. MacRae yüksek öğrenimini Glasgow Üniversitesi'nde ve Oxford'daki Balliol College'de yaptı. Oxford'da sosyoloji okutmanı, Gana ve California (Berkley) Üniversiteleri'nde profesör olarak dersler verdi. California'daki Stanford Üniversitesi Davranış Bilimleri Araştırma Merkezinde akademi üyesi olarak bulundu. Halen, Londra Üniversitesi Ekonomi Fakültesi'nde Sosyoloji Profesörüdür. Kuzey Amerika ve Almanya'da çok sayıda ders verdi, radyo konuşması yaptı. On yıldan fazla bir süre **The British Journal of Sociology** dergisini yayınladı. Başlıca yapıtları **Ideology and Society** (1961) ve **Ages and Stages**'tir (1972).

ÇAĞDAŞ USTALAR

CAMUS	Conor Cruise O'Brien
WEBER	Donald MacRae

Çıkacak Olanlar

CHOMSKY	John Lyons
DURKHEIM	Anthony Giddens
EVANS - PRITCHARD	Mary Douglas
FREUD	Richard Wollheim
GRAMSCI	James Joll
JOYCE	John Gross
JUNG	Anthony Storr
KAFKA	Erich Heller
KLEIN	Hanna Segal
LAWRENCE	Frank Kermode
LÉVI - STRAUSS	Edmund Leach
LUKÁCS	George Lichtheim
MARCUSE	Alasdair MacIntyre
NIETZSCHE	J.P. Stern
ORWELL	Raymond Williams
PIAGET	Margaret Boden
POUND	Donald Davie
REICH	Charles Rycroft
RUSSELL	A.J. Ayer
SARTRE	Arthur C. Danto
SAUSSURE	Jonathan Culler
WITTGENSTEIN	David Pears

Weber

Donald G. MacRae

Çeviren Nur Vergin

AFA
YAYINLARI

Ocak, 1985
© AFA Yayıncılık A.Ş., İstanbul
Onk Ajans
Frank Kermode, Wm. Collins & Co Ltd., London

Fontana_Modern Masters dizisinin 1982'de yayınlanan 4. baskısından dilimize çevrilmiştir.

Dizgi, baskı, cilt Acar Matbaacılık Tesisleri 526 84 42
Kapak Reyo Basımevi

AFA Yayıncılık A.Ş., Çatalçeşme Sok. 46/4 Cağaloğlu/İST.

Mairi ve Helen'e
sevgiyle

İÇİNDEKİLER

	Önsöz	9
1	Şöhreti	11
2	Hayatı	19
3	Kişiliği	28
4	Ülkesi	36
5	Bilim Dünyası	44
6	Düşüncesinin Temel Taşları	53
7	Biçimsel Sosyoloji	63
8	Yorumlayıcı Sosyoloji	74
9	Çağımızın Teşhisi	86
	Özgeçmişi	90
	Kaynakça	91

ÖNSÖZ

Bu küçük kitapta Max Weber'e ancak dolaylı yolla yaklaştım. Bir labirentin ortasına ulaşmanın başka çaresi yoktu ve Weber'in bizi bir labirent ile karşı karşıya bıraktığına gerçekten inanıyorum. Gerçek labirentlerin yarattıkları hayal kırıklıklarından biri, ortalarında çoğu zaman hiçbir şeyin bulunmayışıdır. Onda, kanımca, sanıldığı kadar gizli şeyler yoktur ama yine de bunun Weber konusunda doğru olmadığı düşüncesindeyim. Ama labirent ve içindekiler, Weber'i bu yüzyılın toplumsal düşlemesinde önde gelen bir kişilik haline sokmaya yetti.

Çalışma çok kısa olduğu için, hem fazla bilgi donatımından, hem de elverdiği durumlarda Almanca deyimlerden uzak kalmaya çalıştım. Weber'in dili iki üç eseri dışında, özellikle güçtür ve bu istisnalar da vermiş olduğu konferanslardır. Bu nedenle, Weber'in düşüncesine zarar vermemeye çalışmakla beraber, anlatımımda bilinçli olarak mecazî üsluba yer verdim. Umarım, sonuç Weber'i bir sosyal bilimci olarak merak edenleri bilgilendirecek ve hatta, bazı öğrencilere, fevkalade özgül bir kültürel ortamda geçmiş bir özel hayattan soyutlanması hiçbir surette mümkün olmayan bir düşünceye ulaşmak için bir güzergâh haritası sağlayarak yardımcı olacaktır. Ama bu kadar çeşitliliğe sahip bir bilgin hakkında son durağa varılamayacağının da bilincindeyim.

Eşim, hak verdiğim nedenlere dayanarak, bu kitabı J.N. Hummel'in anısına ithaf etmemi önermişti. Buna rağmen ben önerisine uymamayı seçtim.

Highgate, 1973. **D.G.M.**

1 ŞÖHRETİ

Alman sosyolog Max Weber, 14 Haziran 1920'de akşamüstü saat beş sularında öldü. Yağmurlu bir gündü ve öğrencisi Karl Loewenstein onu Münih'te Seestrasse'deki evinde ziyarete gittiğinde hasta adamı yalnız bulmuştu. Loewenstein birkaç dakika yatağın yanında durup hocasının son çırpınmalarını seyretti. Sonra, ayrıldı. Weber'in eşi Marianne evin başka bir yerinde dinleniyordu. Loewenstein'in gidişinden az sonra Weber, yalnız ve kimsesiz öldü. Elli altı yaşındaydı ve Münih'te profesörlüğe başlayalı daha henüz birkaç ay olmuştu. Yaşamış olsaydı, gelecek dönem üniversitede sosyalizm üzerine ders vermek niyetindeydi.

Ölümü, 1918'de başlayan ve 1914-18 savaşından çok daha fazla sayıda insanın ölümüne yol açtığına inanılan grip salgınının gecikmiş bir sonucuydu. 1920'de hastalık artık gerçekten daha az öldürücü olmaya başlamıştı ama Avrupa'nın mahrumiyetten, karneye bağlı beslenmeden ve ambargodan sarsılmış olan insanları zayıf düşmüştü. Weber'in durumu da bundan farklı değildi. Yazın başında yakalandığı grip zatürreye dönüşmüştü ve zatürree 1930'larda ilaç tedavisinin kaydettiği ilerlemelerden önce genellikle öldürücü bir hastalıktı. Bilim adamları, özellikle yeni ve gelişme halindeki konular üzerinde çalışan bilim adamları çoğu zaman geç olgunlaşırlar. Weber'in, ölümüne yakın, hayatı boyunca yaptığı incelemelerin bir sentezine ulaşmanın eşiğinde olduğu sık sık

varsayılmıştı ama bu yalnızca bir varsayım olabilir; kanıtı yoktur. Öldükten sonra ünü giderek arttı ve hiç şüphe yok ki, günümüzde adı hayatta olduğu dönemden çok daha fazla tanınıyor. Ölümden sonra kazandığı bu şöhretin temelinde ne var? Bence, bu büyük ün konusunda dört etkenden söz edilebilir.

Birincisi çok basit bir etken. 1960'larda gazeteciler ve başka kişiler arasında, politikada, eğlence ve sanat dünyasında tanınmış, sivrilmiş ve çekici olan herhangi bir insana 'karizma' atfetmek moda olmuştu. Böylece, John F. Kennedy'nin, Kwame Nkrumah'ın ve Beatles'ların 'karizmatik kişilikler' oldukları söyleniyordu. Açık seçik ya da üstü kapalı olarak, kısırdöngü biçiminde şöyle bir muhakeme yürütülüyordu: 'X, kamu hayatında çekici bir sima; o halde, X'in karizması var; kamuoyunda X'i çekici yapan karizmasıdır. Karizma kamu hayatındaki bazı başarıların hem kanıtı, hem delili, hem de nedenidir.' Bu nitelik, tabii, tüm tanınmış kişilere aynı biçimde atfedilmiyordu; bazıları için ise hiç sözkonusu değildi. Kennedy ve, ondan hareket ederek, ailesi çok karizmatikti; Kruşçev çok daha az karizmatikti. 1970'lere gelindiğinde karizma artık bir moda sözcük olmaktan çıkmıştı. Nixon, Heath ya da Pompidou'nun karizma sahibi oldukları ileri sürülmüyordu ve ben bunun, onların Kennedy, Wilson ya da Charles de Gaulle olmayışlarından kaynaklandığını sanmıyorum. 'Karizma'nın bu denli geniş biçimde kullanımını Weber'e borçluyuz. Bu kullanımın onun söylemek istediği şeyi saptırıp saptırmadığını ise ilerde göreceğiz.

Ama hatırlanması gereken şey, Weber'in bu sözcüğü teolojiden aldığıdır. Karizma sahibi olmak demek, ilahî bir cazibeye, Tanrı'nın inayetine, aziz Thomas Aquinas'in dediği gibi, 'Tanrı tarafından insana bahşedilen doğaüstü bir şey'e sahip olmak demek. O halde, karizma doğal düzenin bir parçası, maddî dünyanın ya da toplumun bir öğesi değil. Karizma bunların ötesinden kaynaklanıyor. Bilgi ve bilimsel kavramlar gibi olağan araçlarla insanların nasıl bir araya gel-

diklerini —ya da gelemediklerini— anlamaya çalışan bir sosyoloğun yazılarında bunun ne aradığını sormak yerinde bir soru.

Weber'in yaygın şöhretine katkıda bulunan ikinci etkeni daha üst bir düzeyde, 'Protestan etik' olarak adlandırılan metafiziksel olguda aramak gerekir. Burada, sözkonusu kavramın Weber'in gerçek yazılarında metafiziksel olduğunu söylemek istemiyorum; ama çağdaş düşüncede onun büyük çapta metafiziksel bir biçimde işlediğini düşünüyorum. Bu nedenledir ki, Japonya, Singapur ve Hong Kong ekonomilerinin hızlı büyümelerini Protestan etiğe bağlamak alışılmamış bir yorum değil; oysa Hıristiyanlığı hemen hemen tanımayan, Protestanlığı ise hiç bilmeyen bu diyarlarda böyle bir şeyi bulmak şaşırtıcı oluyor. (Daha derin bir incelikle, bu talihli Doğu adalarının başarıları 'Protestan etiğin işlevsel bir ikamesinin varlığına' bağlanmaktadır. Bunun da çok daha iyi bir açıklama olduğundan emin değilim.) Ayrıca, İngiliz okullarında çok okutulan bir tarih ders kitabı biliyorum. Onda da on sekizinci yüzyıldaki sanayi devrimi Protestan etikteki tutumluluk ve sebatlı çalışmaya bağlanıyor ve hem sermaye birikiminin hem de teknolojik buluşların böylece meydana geldiği söyleniyor. Bu, hiç kuşkusuz, Molière'in **Le Malade imaginaire** adlı oyunundaki afyondan kaynaklanan uyuşukluğun aslında haşhaş çiçeklerinin içindeki uyuşturucu maddelere dayandığını ileri süren açıklama kadar metafiziksel bir yaklaşımdır. Bu konulara ilerde yine değineceğiz.

Üçüncü etken, Weber'in yazılarının çetrefilliğinin sık sık kitaplıklarda çalışanlar üzerinde yaptığı etkidir. Bu yazılar, ana dili Almanca olan kişiler için bile zor gelen bir üslupla yazılmıştır. İngilizceye çoğu zaman daha da karışık ve anlaşılmaz hale sokularak çevrilmiş, Fransızcaya Almanca deyimlerle —örneğin, **'le historischer Kausalzusammenhang'**— dolu o olağanüstü garip dille aktarılmıştır. Sıra sıra dizilmiş bu ciltler genellikle on dokuzuncu yüzyıl Alman bilim dünyasında varolan bir prestij ve baskı havası yaratır. Bilgi dünya-

sında Alman düşüncesinin vardığı nokta gerçek bir özgünlüğe sahiptir ama aynı zamanda da çok iticidir. Weber bu düşüncenin bir parçasıdır. Kitapları özellikle okunmuyorlarsa; anlaşılmazlık, bilgi ve vahiy vaadi ile dolu olmalarındandır. Bu nedenle Weber'e bir çeşit sihirbaz gözüyle bakılıyor.

Weber'in kitaplarını hem esrarengiz kılan, hem de bir eziyet kaynağı haline sokan bir başka husus daha var. Bunlar, çoğunlukla ölümünden sonra bir araya getirilmiş çalışmalarından oluşmuştur. Weber'de müthiş bir bilimsel ihtiras, zaman zaman parlayan bir yanardağ enerjisi vardı ve çok geniş bir bilgiye sahipti. Böylece, tamamlamak, bitirmek ya da derinleştirmek istediği birçok şey bir makaleler, denemeler, şemalar ve öğrencileri tarafından tutulan notlar ve benzer şeyler yığıntısı olarak kalmıştı. Bunu bir eleştiri olarak söylemiyorum, zira zamanımızda kimse elli altı yaşında öleceğini hesaplayamaz ve kimse zihnî alanda gerçekten yapabileceğinden çok daha fazlasını yapmaya kalkıştığı için de suçlanamaz. Ama yine de sonuç insanı öfkelendiriyor: bu yazılarda çoraklık, mükemmellik uğruna mükemmellik, bilgi ve yüzeysellik beraberce yanyanalar. Dolayısıyla, Weber'e başvurmak çoğu zaman fala bakmak, Tarot iskambilleri ya da **I Cheng** kullanmak gibi bir şeydir. Bu, bir şöhrete zarar vermeyebilir ve gerçek bir öneme sahipse —ki, bazen ona bile gerek yoktur— böyle bir unsuru içeren bir ün, onu bilgece açıklama, eleştirme, tartışma ve yorumlama faaliyetlerinden kaynaklanan bir şöhrete de yol açabilir. Bugün, serpilip gelişen uluslararası bir Weber endüstrisi vardır. Korkarım, benim bu kitapçığım da ona katkıda bulunacak.

Ama Weber'in yaygın ününün ardında yatan dördüncü etken en önemlisidir. Eğer on dokuzuncu yüzyılın ve yirminci yüzyıl başlarının genel bakış açısına, Darwinizmi 'tarihsel biyoloji' ve Freudçülüğü de 'tarihsel psikoloji' sayacak kadar tarihsel tutum ve yöntemlerin egemen olduğu söylenebilirse, yirminci yüzyılın sonlarının bir sosyoloji çağı olduğu da bir gerçektir. Sosyolojide Weber bir otoritedir. Bu bilgi dalının

muteber bir 'kurucusu'dur. Kuşku ya da başvuru konusu değil, saygı konusudur. Herbert Marcuse gibi onu eleştirenler bile efsunlanmış gibidirler. Birçok sosyoloğun ve meslekten olmayanların çoğunluğunun gözünde Weber **par excellence** bir sosyolog, sosyoloğun ta kendisidir. Benzer bir durumu düşünmek çok zor: elbette ki, iktisatta Marshall ya da Keynes; antropolojide, Malinowski ya da Radcliffe - Brown; fizikte, Planck ya da Einstein kendi alanlarında büyük birer tarihî isimdir. Öğrenci, araştırmacı ya da uygulayıcı onlara dönüp bakarak ferahlayabilir, derin bir bilgi ve kavrayış bulabilir; ama onların çalışmaları elekten geçirilmiş ve çalıştıkları bilim dallarına mal edilmiştir. Weber, ayrıca bu tür kişilerden daha yukarda bir yerdedir. Onun bir sihirbaz olduğunu söyledim; o, gerçekten de öyledir. Sosyolojiyi meslek edinenler için yaşayan bir varlık olduğu gibi meslek dışı amatör sosyoloji çevreleri için de yaşayan ve tükenmemiş bir otoritedir. Benzer bir durum, onun büyük çağdaşı Fransız sosyoloğu Durkheim için sözkonusu olabilir; ama gerçekte ikisi birbirinden çok farklıdır. Ben Durkheim'i çok daha büyük bir sosyolog olarak görüyorum, ama gayet iyi biliyorum ki Durkheim ölmüştür ve sosyolojinin tarihî kaynakları arasındadır. Bu, genelde bütün sosyologlar için böyledir. Ama Weber ancak yeni yeni belirli bir mesafeyle izleniyor. Onu ancak yeni yeni inceliyor, onda değerli ve yararlı olanları alıp, kanıtlanmayan, yanılgıya yol açan, karışık ve oldumolası yanlış olanları geri çevirebiliyoruz. Bu sürecin tamamlanmasına daha çok var.

Bu, Weber'in, Marx gibi bir siyaset peygamberi, dünyevî bir dinin kurucusu olduğu anlamına gelmez. Bence, o aslında bir ideologtu; ona duyulan hayranlık sanılandan çok daha fazla ideolojik nedenlere dayanır. Ama bir insan hakkında en yumuşak bir şekilde Marksisttir denildiği ölçüde dahi kimse hiçbir zaman Weberci olmamıştır ve değildir. Onun sosyolojik teşhislerinin doğruluğuna, bize bir yazar olarak sanayi toplumumuzun kökeni ve gerçek özüyle dehşetengiz ve nimet dolu yüzyılımız hakkında hâlâ çok şey söyleyebileceği

ne inanıldığı bir gerçektir. Toplumumuzda ve siyasal hayatımızdaki huzur kaçıran trajik eğilimleri ifşa ettiğine inanıldığı bir gerçektir. Onun bilinçli olarak ve aynı zamanda farkına varmaksızın birçok yönü ile tipik ve aydınlatıcı bir Alman olduğu da bir gerçektir ve Almanya dünyanın gözünde hem büyüktür ve hem de bir muamma olmaya devam etmektedir. Gerek tereddütleri gerek berraklığından ötürü Weber, yaşadığı dönemdeki Almanya'nın anlaşılmazlığına hem bir rehber hem bir ipucu olmuştur. Fikirleri ayrıca, daha sonra gelen Nazi dönemine ve çağımızda da çözülememiş iktidar ve eylem sorunlarına ışık tutar. Böylece, ünü muğlaklıklarından kaynaklanır ama dile getirilmeyen sarsılmaz bir inançla sanılır ki şifresi doğru dürüst çözülebildiği takdirde, Weber'in elinde gerek özgül bir toplumu, gerek çağdaş toplumların genelini çözümlemek için anahtarlar vardır.

Daha önce mecazî olarak kullandığım bir ifadeyi tekrarlamama izin verilirse, sosyolojinin insanlığın kendi bilincine varmasının en üstün biçimi olduğunu söyleyebilirim. Tıpkı Yunan masalında Perseus'un Medusa'nın yüzünü gördüğü gibi —o yüz ki ona dolaysız bakanı taşa çeviriyordu— sosyoloji de ona baktığımızda bize toplumun yansımasını veren bir çeşit kusurlu aynadır. Sosyoloji, bizi dolaysız bir yaklaşımın katı gerçekliğine karşı mesafelendirerek hem toplumu açık olarak ve yakından görmemizi sağlar, hem de onu tahammül edilir ve çözümlenebilir hale sokar. Tüm değerine karşın yine de gerçek başarıları sınırlı olan sosyolojiye kamuoyunda beklenebileceğin çok ötesinde bir güç sağlayan bu niteliğidir. Weber'in eserleri büyük ölçüde ölümünden sonra derlenip bir araya getirildi. O, bilgince ağırbaşlılığı ve romantik heyecanıyla, ama asıl sonuca varamaması ve anlamlı çelişkileriyle sosyoloğun toplum tarafından (sosyologların da gizlice paylaştıkları) bir algılanışına tam olarak uymaktadır.

Weber bu kadar esrarengiz olmasaydı söylediklerim bu denli doğru olmayabilirdi. Çağdaşı olan büyük sosyologların tümünde berraklık vardı. Bununla onların kolay okunur yazar-

lar olduklarını söylemek istemiyorum. İçeriği zor olan bir konuda —ve toplum da basit bir konu değil— kolay okunabilir olmak güç bir şeydir ve zor bir konuda bir de özgünlük getiriliyorsa, ifadede zarafet ve ulaşılabilirlik sağlamak muhtemelen mümkün değildir. Ama Pareto (1848-1923), Durkheim (1858-1917), Hobhouse (1864-1929) hiç esrarengiz olmadılar. Yanlış ve saçma olabilirler; hatalı bir muhakeme ile kendilerini yanıltmış olabilirler, ama anlaşılmaz değildirler. Sorunlarının ne olduğu ve neleri çözüm olarak gördükleri bilinir. Düşüncelerindeki derinlik ve yetenekleriyle bizi şaşırtabilir, saflıklarıyla hayrete de düşürebilirler, ama labirentler boyunca bize yol gösterirler. Weber bizi labirentlere sokar, ama dönüşümüzü sağlayacak bir Ariadne ipliği sağlamaz. Hayatın ve toplumun gerçekte böylesine karmaşık olduğunu, kimsenin bu kadar derine nüfuz edemediğini düşünüp, bunu bir erdem olarak değerlendirmek mümkündür; tabii, bir başarısızlık olarak nitelendirmek de. Ama bu öyle bir başarısızlıktır ki, büyük bir gücün ve büyük bir çabanın zaferden daha şerefli yenilgisi olarak değerlendirilmelidir. Burada, okuyucunun aklında tutması gereken bir önyargımı itiraf etmeliyim. Bilim ve bilginlikte başarıyı başarısızlığa tercih ediyorum ve her ne kadar toplumun anlaşılması güç ve labirentlerle dolu bir şey olduğunu (başka nasıl olabilir?) kabul ediyorsam da, bu, benim, hâlâ deşilmemiş alanların ve uçurumların varlığını dürüstçe açığa vursalar da, açık ve anlaşılır haritalara karşı özlemimi kamçılıyor.

Son olarak; madem ki sosyoloji tarafından incelenen ve etkilenen bir dünyada yaşıyoruz, Weber'in bir başka yanını, paradigmatik ve örnek sosyolog yanını da gözönünde bulundurmalıyız. Birtakım nedenlerden ötürü, Karl Marx'ın ünü, sosyolog Marx olarak yeni bir biçimde dirildi. Bunun yanlış olduğuna inanıyorum: Marx sosyolog değildi ve çok önemli bir anlamda olmayı da amaçlamıyordu. Ama bu görüş yaygın değildir. Marksizmin bir sosyoloji olduğunu düşünenlere göre Weber, Marx'ın büyük karşıtıdır. Ne var ki, bütün

karşıtlıklarda tamamlayıcılık da olduğu için, Marx ve Weber sosyolog olarak zıt ikizler gibi görülmektedirler. Bu sayfaların hiç değilse bu yanlışı düzelteceğini umarım.

2 HAYATI

Max Weber Thuringia'nın Erfurt kentinde, 21 Nisan 1864'te doğmuştu. Thuringia, bugün komünist Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin bilinmezliği içinde kaybolmuş durumda. Ama 1864'te, Prusya mülkünün, Weber'in hayatı boyunca zihnini kurcalayan ve aklından çıkaramadığı Prusya devletinin bir parçasıydı. Ailesi Protestanlığı ile tanınıyordu. Baba soyu Avusturya İmparatorluğu'ndan gelme Lutheryen mültecilerdi. Bielefeld'e yerleşmişler ve orada ileri gelen kumaş tüccarı olmuşlardı. Annesinin ailesi 'Kuzeyin Arslanı ve Protestan İmanın Siperi' İsveçli Büyük Gustavus Adolphus'un ordularında hizmet gören bir Almana, Wilhelm von Wallenstein'a uzanıyordu. Wallenstein'lar —İsveç dilinde Fallenstein yazılır— bir çeşit aydın olmuşlar; okul öğretmeni ya da İskoçya'da muallim olarak adlandırılan görevlerde bulunmuşlardı. Bunlardan biri kendini içkiye verdi ve Huguenot'lardan gelen karısını terketti. Bu bir muallim için olağan kaderdi. Oğlu G.F. Fallenstein da bir süre aklî dengesizlik geçirdikten sonra romantik Alman milliyetçiliğinin ve 'halkçılığının' havarisi oldu ve Napolyon'a karşı savaştıktan sonra 1815 Paris işgali sırasında askerî inzibat hizmetine girdi ve ertesi yıl Düsseldorf'ta bir bürokrat oldu. Bu adam Paris'te romantik Alman milliyetçiliğine ve Napolyon nefretine bir de Fransız devriminin özgürlük fikirlerine sakıncalı bir bağlılık ekledi. Bu nedenle, restorasyon döneminin kuşkulu ortamında, mesle

ğinde ilerleyemedi; ta ki 1832'de Coblenz'de danıştay üyesi **(Regierungsrat)** olana kadar. Orada, 1835'te, ikinci evliliğini Emilie Souchay ile yaptı ve kızları Helene Fallenstein, Weber'in anası olacaktı.

Souchay'lerin de dinsel nedenli mülteci olmaları gibi bir sabıkaları vardı. Kalvinisttiler ve 1865'te Protestanlara tanınan dinsel özgürlük hakları geri alınınca Orléans'dan kaçmışlardı. Frankfurt'ta başarılı tüccar olmuşlar, Londra ve Manchester'de şirketlerinin şubelerini açmışlardı. Bu evlilikle Fallenstein parasal açıdan kazançlı çıktı ve 1842'de Prusya hükümetinin hizmetine girmek için Berlin'e taşındı. Fakat yeni işinde başarılı olamadı ve 1847'de emekli olup Heidelberg'e yerleşti. Orada hayır işleriyle meşgul oldu ve tarihçi Schlosser ile öğrencisi Gervinus'un başını çektiği kültür çevrelerinde dolaşmaya başladı.

Schlosser, Ranke tarafından ortaya atılan, yeni 'bilimsel' tarihin karşısındaydı. Tarih, ona göre, değer yargılarından ve tarih-dışı görüşlere dayanan peşin hükümlerden arındırılamazdı. İnsanları ve olayları yargılamak tarihçinin manevi göreviydi. Tarihin işi yalnızca kendisini anlatmak değil, aynı zamanda tarihi araştıranların karakterini ve onların toplumsal yaşamlarını şekillendirmekti. Anayasacı olmaları nedeniyle Hanover monarşisi tarafından işlerine son verilen yedi Göttingen profesöründen biri olan Gervinus, 1848'de Frankfurt'ta liberal parlamentoya katıldı, Federal bir Almanya'nın oluşması için uğraş verdi. Bismarck ile Hohenzollern'ler iktidarının uzlaşmaz bir muhalifiydi. Weber, hayatı boyunca, bu tarihçilerin ortaya attıkları sorunlarla herhangi bir sonuca varmaksızın güreşip duracaktı. Ama Gervinus'un etkisi, zihinsel bir etkinin ötesindeydi: Gervinus, ölünceye kadar onun aile hayatını, duygusal ve psikolojik biçimlenmesini etkileyecekti; çünkü o, Fallenstein'in evinde, Fallenstein'in ölümünden sonra da yaşamaya devam etmişti. Gervinus, Weber'in annesi Helene'i baştan çıkarmaya çalışmış, daha sonra da onu bir öğrencisiyle evlendirmeye kal-

kışmıştı. Helene, bunun üzerine Berlin'e, tarihçi Baumgarten'in eşi olan ablasının evine kaçtı ve orada baba Max Weber ile karşılaşıp evlendi. Cinselliğe karşı duyduğu korkuyu hiçbir zaman atlatamadı ve evlilik hayatı mutsuzluk, dua ve yakınmalarla geçti.

Evlendiği adam, Bielefeld ailesinin 1836'da doğan en genç oğluydu. En büyük ağabeyi kumaş ticaretinin yerine yüksek faizle borç verip yatırımlar yapmış ve kurumlaştırdığı bu akıllıca sistem sayesinde müteşebbis olarak büyük bir gelişme kaydetmişti. Küçük kardeşi avukatlık stajından sonra doktorasını yapıp Berlin'de hem devlet memuru hem gazeteci olmuştu. Ateşli bir Bismarck'çı ve bir monarşistti. Erfurt'a yargıç olarak gitti ve oğlunun doğumundan sonra döndüğü Berlin'de Prusya'nın siyasal hayatında küçük ama başarılı bir rol oynadı. Yorumcular, görüşlerini liberal olarak nitelendirdiler: oysa, Hohenzollern'lerin Prusyası dışında başka hiçbir ülkede Treitschke ya da benzeri adamlarla anlaşma yapmak liberal olmanın bir kanıtı olarak ele alınmazdı. Yine de, baba Max Weber'in güttüğü siyaset konusundaki hata bir bakıma anlaşılabilir de. İmparatorluk Almanyası'nda gerçek bir muhafazakâr parti yoktu. Yeni imparatorlukta meşruluk, geçmişin deneyimlerinden kaynaklanan, **mos maiorum**'un (ataların gelenekleri), devamı olan bir iktidarı temsil etmemeye birkaç açıdan devam ediyordu. Yaşlı Weber'in bağlandığı 'Ulusal Liberaller' siyaseti toplumla değil devletle tanımlıyorlardı ve onların düşündükleri devlet ise Prusya'daki kurulu düzendi. Bunun, göreceğimiz gibi, yeni, birleşmiş Almanya'nın kurulu düzeniyle hiçbir ilgisi yoktu.

Weberin babası, annesinin gözünde olduğu gibi bir **homme moyen sensuel** (sıradan bir şehvet adamı) da değildi. O, on dokuzuncu yüzyılın gazete ve dergiler, geniş özgürlükler ama sınırlı güç politikaları dünyasının adamıydı. İktidar koridorlarında; parlamento, hükümet daireleri, parti merkezleri, gazete idarehaneleri ve bir mahkemenin koridorlarında olup bitenler hakkındaki dedikodular, haberler ve bilgiler

dünyasının adamıydı. Ahlak konusundaki ilkeleri gerçek yeteneğe değil, 'başarı etiğine' dayanırdı. Bu ikilik oğlunun aklından hiç çıkmayacaktı ama gençken babasının fikirlerini paylaşmıştı. Babasının çevresi dar anlamıyla aydın bir çevreydi : tarih profesörlerinin varlığının bunda katkısı vardı ama bu çevrede yaratıcılık, kahredici bir tutku olan eleştiricilik ve yenilik kaygıları hiç yoktu. Rickert'in, Sybel'in ve Treitschke'nin dünyası entellektüel bir dünyaydı ama sanata ve yaratacılığa kapalıydı. Weber'in babası bu çevrede en uç noktasına kadar vardırılan hiçbir şeye, hiçbir açık tartışmaya ve sonuna kadar götürülen hiçbir eyleme katılanmayacaktı: Sion'da* ortamını bulan bir adamdı. Dışarda hoşgörülü ve nazik, içerde ise müşkülpesent, başkalarından çok şey bekleyen biriydi. Bu beklentilerde baba da oğul da, her biri kendi açısından, büyük bir düş kırıklığına uğramayacaktı.

Helene Fallenstein - Weber tüm bunlara karşıydı. Anlayabildiğimiz kadarıyla, seks, onun cinsiyetlerarası savaşta kullandığı silahtı. Max'ın karısı Marianne Weber'e inanılacak olursa, kayınvalidesi seksten nefret ediyordu: nikâh yatağı onun için bir hüzün ve günah yeriydi. Bedenlerin birleşmesi olayını ancak çocuk yapmak mazur gösterebilirdi ve bundan da yaşlanmayla birlikte kurtulunacaktı. Bunun baba Weber için ne demek olduğunu insan kolaylıkla anlayabilir. 1876'dan itibaren Weber'in annesi ve babası arasındaki ilişki kurumlaştırılmış bir yabancılık ilişkisiydi. Bu, on dokuzuncu yüzyılı inceleyenlerin aşina oldukları bir tablodur. Bu tabloya, usülden olduğu gibi, Weber'lerin çok sayıda çocukları ve yine o zamanlar olağan olduğu üzere çocuk ölümleri de dahildi. Helene Weber, en büyük oğlunun sağlığının yerinde olmayı-

Burada, Sion, uyumlu olmayanların kurduğu mezhep anlamına geliyor. Ama mezhep olduğuna göre yine de uyumculuğun bir simgesidir. (Ç.N.).

şını ve ölüm tehlikesi atlatmasını kocasına karşı bir silah olarak kullanıyor ve bir kız çocuğunun bebekken ölümünden ötürü de onu affetmiyordu.

Helene, kendine göre sofuydu. Din konusunda kesin görüşleri vardı. Tanrı'yı ibadet kuralları ve ilahiyat yoluyla değil, kişisel olarak arıyordu. Tanrı'ya duygusallıkla değil, sakin ve kararlı bir dindarlıkla ulaşmaya çalışıyordu. New England'da on dokuzuncu yüzyılda verilen vaazlar onu hayli etkilemişti. Hıristiyanlığı ve Kalvinizmi yumuşatan; dramı, dehşeti, şatafat ve düzeni reddeden bu vaazlar, duygu ile şehvetin yadsınmasını ve dar bir bireycilikle, günlük hayatta rahat vermeyen işler yüklenmeyi savunuyordu. Bu, bir bakıma eski, Britanya ve Amerika'da etkin olan, on yedinci yüzyılda Kalvinistler tarafından ortaya atılmış, İskoçya kilisesinin kateşizminde yer alan ama, sanırım, ne Kalvin'de ne de Knox'da bulunmayan bir temaydı; bireyin, henüz günaha düşmeyen Adem'in cennette Tanrı'ya itaat etmesiyle takdis edileceği fikrine dayanıyordu. 'Düşüş'ten sonra ise, takdis Tanrı'ya yalvararak çalışanlara bahşedilecekti. Ama on dokuzuncu yüzyılın ilahilerini okuyan Helene Weber'in gözünde, bu öğreti iki yüz yıllık bir geçmişten sonra köklerinden kopmuş, beşerîleşmiş, durgunlaşmış ve ussallaşmıştı. Bu öğreti oğlunun düşüncesi üzerinde büyük bir etki yapacaktı.

Heidelberg'den Berlin'e kaçtığında Helene, kendisinden on yedi yaş büyük ablasına sığınmıştı. Eniştesi Hermann Baumgarten'in de genç Max üzerinde ayrı bir etkisi olacaktı. Baumgarten, baba Max Weber'in bağlı olduğu insanların ve şeylerin düşmanıydı. Lafazan, bayağı ve duygulandırıcı bir adam olan Treitschke hakkında da görüşleri olumlu değildi ve Treitschke'yi eleştirmekle ister istemez onun uzantısında olan Prusya'yı ve Hohenzollern hanedanını da eleştirmiş oluyordu. Kendi kuşağındakilerin tümü gibi o da Alman devletlerinin birleşmesinden yanaydı, ama gerçekleşen birliği benimsemedi. 1871'den sonraki dönemle ilgili tutumu büyük ölçüde Gervinus'unki gibiydi. Dolayısıyla, parti kaygılarından

uzak bir tarih öğütlemek ve savaş ve iktidar tutkusundan ve gerçek parlamenter rejimi yadsımasından ötürü akılsız ve istikrarsız bulduğu Bismarkçı imparatorluğu kınamak için siyasetten ayrıldı. Böylesine alenen açıklanan bir politika dışı tutum da, tabii ki, kendi başına bir çeşit siyaset yapmaktı.

Weber'in teyzesi Ida Baumgarten'in din konusundaki tutumu Helene Weber'inkine yakındı ama o, Helene'in aksine, evinin düpedüz hakimiydi. Boğucu ölçüde hayırseverlikle uğraşıyor, dinî görevlerin her şeyden önce geldiğini ilan ediyordu. Asker olarak Alman işgali altındaki Alsace'ın başkenti Strasburg'da bulunduğu hayatının önemli bir döneminde Weber, teyzesinin evinde hem bir muamma hem de kamçılayıcı bir güç ile karşılaşacaktı. Genç bir delikanlıyken Baumgarten'lerin din ve siyaset anlayışları Weber'in düşüncesindeki zıtlıklarda yer etti. Ama bu etki bir bakıma çocukluğundan beri varolagelmişti. Almanya'nın fikir akımlarının tümü onun gençlik yıllarını etkilemedi —işçiler ve soylular zihninde yoktu— ama bu maddî açıdan rahat, sığ olmakla beraber hareketli çevrede Weber'in hem eskiden miras kalan, hem de güncel çelişkilerin ağına ilelebet yakalanması için yeterli her şey vardı. Weber'in Sosyolojisi de, başka bir çok şeyin yanısıra, onun bu ağdan kurtulma uğraşının kanıtıdır.

Şimdi de Weber'in çalışma hayatıyla ilgili olgulara bakalım. Bunlar oldukça basit görünür. İki yaşındayken hastalanmıştı —menenjit teşhisine kuşkuyla bakılabilirse de— gerçekten çok hastaydı ve annesi için derin bir endişe konusu olmuştu. 1869'da, ailesi yine Berlin'de Charlottenburg mahallesine yerleşti ve Weber orada okula giderek düzgün ve klasik bir eğitim gördü. 1884'te, bir yedeksubay olarak Strasburg'da bulundu. 1884-85'te, Berlin'de, 1885-86'da Göttingen'de öğrenciydi. (Alman üniversite sisteminde bu yer yer dolaşma hikâyesinde olağan dışı bir şey yoktu.) Göttingen'den ayrıldıktan sonra doktora tezini hazırlarken küçük bir hukuk işi üstlenerek üç yıl Berlin'de yaşadı. Bu

arada, yedeksubay olarak kısa bir süre için yine Strasburg'a gitti (aynı sıfatla Posen'de de bulundu). 1889'da, **Ortaçağ Ticaret Şirketlerinin Tarihi Üzerine** başlıklı bir tezle doktorasını aldı. Artık Berlin adliyesinde yargıç yardımcılığı yapıyordu. 1891'de, **Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Açısından Roma'nın Tarım Tarihinin Anlamı** konulu teziyle üniversite hocalığına yükseldi. (Bu tezin savunması sırasında büyük tarihçi Theodor Mommsen şöyle demişti: «Öleceğim zaman üstün değer verilmeyi hak eden Max Weber'den başka hiç kimseye sevinerek 'İşte oğlum, silahım; benim için artık çok ağır' diyemem.») 1892'de Weber Berlin'de hukuk öğretmeni olarak bir göreve atandı ve aynı yıl, baba tarafından ikinci derece yeğeni olan bir hanımla evlendi. 1894'te, Freiburg-im-Breisgau Üniversitesi ona ekonomi-politik profesörlüğü verdi. 1897'de, Heilderberg'de iktisatçı Knies'in yerini aldı. Bir süre sonra bir 'ruhsal bunalım' geçirdi ve 1899'da tedavi amacıyla izin aldı. Avrupa'da —İngiltere, İskoçya, Belçika ve İtalya'da— ve Birleşik Amerika'da seyahat etti. 1903'te, Sombart ve Jaffe ile birlikte **Archiv für Sozialwissenchaft und Sozialpolitik** dergisini kurdu. 1914-18 savaşında hastane yöneticisi olarak çalıştı. 1918 yılında, Viyana'da onun için özel olarak açılan bir sosyoloji kürsüsünde ders vermeye başladı. 1919'da, Münih'te daha önce ünlü iktisatçı Brentano'nun ders verdiği kürsüyü aldı. Ertesi yıl öldü. Uzun süren 'ruhsal bunalım' hariç tutulursa, Weber'in tipik bir akademik hayatı oldu, ancak bu istisna önemli bir istisnaydı. Bir adama, o adam ne kadar üstün nitelikli ve bilimsel üretimi ne denli yüksek olursa olsun, yirmi yıl ders vermeme hakkını tanıyan Alman üniversite sistemine insan ancak hayran olabilir ve belki de bu sistemi onaylayabilir.

Özel hayatına daha yakından göz atmadan önce bağlı olduğu üç şeyden söz etmek gerekir. Bunlar, aynı zamanda akademik ve siyasal nitelikleri olan bağlılıklardı. Biri, Evangelik Sosyal Birlik'ti **(Evangelische-Soziale Verein)**. Bir Protestan derneği olan bu kuruluş, İngiltere'de, Hıristiyan Sos-

yalizmi ve izleyicileri, Birleşik Amerika'da, Sosyal İncil Hareketi yandaşları tarafından temsil ediliyor ve doğum sancıları içinde olan sanayi ve kent toplumuna karşı bir çeşit tepkiyi yansıtıyordu. Birliğin görüşleri, Weber'in annesinin ve Baumgarten'in tutumlarına denk düşüyordu. Değişime uğrayan bir toplumda refah ve yönetim ile birlikte iman ve hayırseverliği anlamlı kılmaya çalışan bir denemeydi. 1890'dan itibaren Weber, derneğin kurucu üyesiydi ve bu üyelik dolayısıyla, politikacı ve gazeteci Friedrich Naumann ile ilişki kurmaya başladı.

Daha eski ve daha saygın olanı (1872'de kurulan) Sosyal Politika Birliği idi **(Verein für Sozialpolitik).** Bu, sosyal bilimler tarihindeki seviyeli bilimsel dernekler arasında en önemlilerinden biriydi. İlk yıllarında sosyal politika konusunda görüşler ileri sürmüş ama 1881'den sonra ve Bismarck'ın birtakım kolaylıklar sağlamasıyla, propaganda yapmayı bir kenara bırakıp kendini araştırmalara ve üniversite mensupları arasındaki tartışmalara vermişti. Weber'in üye olduğu sürece (1888-1920) Birliğe egemen olan kişi Gustav Schmoller idi. Schmoller genellikle teknik ve teorik ekonomiden uzak kalarak, dikkatini sosyal tarih ve iktisat tarihi yoluyla toplum sorunları üzerinde yoğunlaştırmıştı. Birlik, Weber'i ilk araştırmalarına özendiriyor; görüşleri ve girdiği polemikler için de bir sahne oluşturuyordu. Politikasında 1881'de olan değişmeden sonra, Birliği siyaset dışı bir kuruluş olarak değerlendirmek saçma olur; çünkü yürüttüğü araştırmaları salt bilim amacı ve sosyal bilimlerin iç gelişmelerinden kaynaklanan sorunlar değil, hep kamuyu ilgilendiren sorunlar, endişeler ve kararlar yönlendiriyordu. Bunun bilinçsiz bir tercih ve ilgi olduğunu söylemek istemiyorum: aksine bu, kasıtlı olarak böyle yapılıyordu.

Weber'in bağlı olduğu üçüncü yer Ulusal Liberal Parti'ydi. Ulusal olduğuna kuşku yoksa da, bu kuruluşun liberalizmi Avrupa'nın başka hiçbir yerinde kabul edilecek türden değildi. Ulusal Liberal Parti, İmparatorluk parlamentosu

ya da Reichstag ve Prusya Meclisi'nin üyesi olan baba Max Weber'in partisiydi. Siyasette olduğu gibi din konusunda da Weber'in hep muğlak bir tutumu vardı. İman ve Hıristiyan hayırseverlik konularına karşı duyduğu büyük ilgiye rağmen, kendi deyimiyle, 'dinin sesine duyarsız'dı. Siyasal partiler konusunda tam anlamıyla kaypaktı ve insana öyle geliyor ki, bu sırf akademik nesnellikten ve mesafeli kalma isteğinden ileri gelmiyordu. Yirmi üç yaşındayken bile Ulusal Liberaller hakkında kuşkular beslediği besbelliydi. Almanya'nın iç siyasetinde yine de hem Ulusal Liberaller'in tutumlarını destekliyor hem de, örneğin —müphem eleştirilerine rağmen— Ulusal Liberaller'in Bismarck'ın anti-sosyalist yasalarını benimsemelerine arka çıkabiliyordu. Her ne kadar insan ve yurttaş olarak nihayet siyasal angajmana girdiyse de, yenilgiyle birlikte gelen 1918-20 arasındaki ani liberalleşme döneminde bile belirsiz tutumunu sürdürdü. İnsan isterse, Weber'in zinadan çok cilveleşmeye benzeyen siyasal flörtlerinin büyük bir kısmını, yaşadığı dönemin ve mekânın zorluklarına yorabilir: öte yandan bunları siyasetin dokusunda olan fikir çereyanlarının ve amansız rekabetlerin bilincinde olan bir zihnin vicdan muhasebesi olarak da değerlendirebilir. Açık ve kesin olduğu konular gözönünde bulundurulduğunda bu yorum, bence, ona fazlaca adil davranmak olur. Ve tabii, hatırlamamız gerekir ki, bundaki kabahatın bir kısmı ona değil, onu ölümünden sonra yalnızca düşünce ve bilgi alanında değil, siyasal tutum ve eylem alanında da çağdaş bir usta olarak tanıtmaya çalışan yazarlara aittir.

3 KİŞİLİĞİ

Hayatı boyunca aile etkisinin, kamu işlerinin ve akademik çalışmanın kördüğümünde yaşamış bir insan olarak Weber şaşırtıcı ölçüde anlaşılması zor bir insandı. Olgun fizik yapısının bile bazı bilinmeyen yanları vardı. Weber, uzun boylu ve iriyarıydı. Gür bir sakalı vardı ve sert görünüşlüydü. Her ne kadar muhatabının kişiliğine göre bir ayarlama yapıyorduysa da, konuşma uslubu, rivayete göre, sade ve dolaysızdı. Resimleri hep önden çekilmiştir. Burnunun şekli gözükmesin diye yandan resim çekilmesine izin vermediği söylenir —bunun doğru olmadığını bilemem. Yüzünde düellolardan kalan yara izleri vardı ve öğrencilik yıllarında içtiği biralar da hatlarını derinleştirmişti. Annesi üniversiteden kabalaşmış olarak dönen oğlunu ilk gördüğünde tokallamıştı. Weber, dirayet, güven ve içtenlik izlenimi verirdi, ama filozof ve psikiyatrist Karl Jaspers gibi duyarlı bir gözlemci onda bastırılmış bir gerilim ve ruhsal ikilik bulmuştu.

Bana çoktan öyle geliyor ki, Wilhelm Reich'ın görüşünde bir doğruluk payı var: karakter; arzulara, çekici ve itici dürtülere karşı savunma için giyilen zırhlı bir paltoya benzer. Bu zırh, özünde, tarihin ve toplumun bir ürünüdür. Yalnızca bir koruma aracı değil, bazı saldırganlık biçimleri için de bir önkoşuldur. Bu benzetmeyi benimseyecek olursak, Weber'in karakter zırhının hem çok ağır ve sınırlayıcı, hem de yumuşak teni için çok hır-

palayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Weber'in kendisini örttüğü kabuk o kadar bunaltıcı ve o kadar yorucuydu ki, o, bu kabuğu zaman zaman taşıyamaz hale geliyordu.

Cinsel ve estetik hayatı sınırlıydı. Alemanni kıtasında öğrenciyken içerdi ve düellolara katılırdı. Aynı zamanda, eşinin anlattığına göre, bu sıra bekâretini korumuştu. Baumgarten'lerden biriyle başından geçen ilk aşk hikâyesi hüzünlü, heyecansız ve saftı. Akrabası Marianne Schniter ile yaptığı evlilik belki de hiçbir zaman tamamlanamamıştı; ona yazdığı mektuplarda 'temel tutkularına' katlanmak ve onları ehlileştirmek için giriştiği sürekli mücadeleden ve kendisini aşk için uygunsuz kılan 'doğal ağırbaşlılığından' söz ediyordu. Elbette ki, hayatında birkaç kadınla duygusal ilişki kurmuştu. Ama daha ileri yaşlarında, akademikten ziyade entellektüel olan bohem çevrelerde dolaşmaya başladığında, ferahlatıcı ve mutlu bir ilişkisi oldu. (Yine, ne derece doğru olduğunu bilmiyorum ama, söylendiğine göre, savaşın sonunda Viyana'ya çoğu yazarın öne sürdüğünün aksine, bilimsel nedenlerle değil, yeni bir sevgilinin yanında olmak için gitmişti.) Weber, kardeşleriyle çok yakından ilgilenirdi ve belki de bu bir bakıma babalık duygusunu tatmin etmek içindi. Ait olduğu akademik ve burjuva çevrelerin insanlarının birbirleriyle içiçe büyümelerini ve kendi aralarında evlenmelerini ben garip bulurum. Weber de yaptığı evlilikle bu modele katkıda bulunmuştur.*

Estetik konularla ilişkisi hâlâ bir muammadır. Çocukluğunda Yunan ve Roma klasiklerine gömüldüğü söylenir; ama bunların etkisi ekonomi, hukuk ve (ender olarak) siyaset

* Bu tür klanlar çoğu ülkelerde vardır. Ayrı alt-kültürler oluştururlar ve üyelerinin yüksek öğretim kurumlarında ilerlemeleri için çok çaba harcarlar. Bunların dinamikleri incelenmeye değer.

için malzeme oluşturmaları dışında görünür değildir. Bütün kendini bilen Almanlar gibi Weber de Goethe'yi bilir; estetikte hedonizmi sevmez, Schiller'i överdi. Ama Alman edebiyatı önemli bir ilham kaynağı olarak onun genç zihnini fazla meşgul etmedi. Az çok onun zamanında yaşamış olan büyüklerden, Protestan etiğin en büyüklerinden olan İbsen'den esinlenmiş biçim ve durumları kullanması aslında şaşırtıcı değildir. Bir de biliyoruz ki, hayatının özellikle son on, on beş yılında Nietzsche'nin etkisinde kalmıştı. Ama Nietzsche etkisinin, parlak çağdaşı Alman sosyoloğu Georg Simmel'de olduğu gibi Weber'de estetik bir yankı yaptığının hiçbir işaretini göremiyorum. Almanca konuşulan yerlerde 1890'larda başlayan, ama asıl 1918'den sonra gelişen güzel sanatların bu önemli döneminde, hakkında Simmel'in yazı yazdığı ve kendisinin de daha tanımadan beğendiği simgeci şair Stefan George'un etrafında meydana gelen çevrede bulunmasına rağmen Weber bir kör gibi dolaşıyordu. Gayri bilimsel ve zaman zaman çarpık bir duygusallığın ve övünmelerin yer aldığı bu serada, Weber'in kendini pek rahat hissetmemesini anlayışla karşılamak mümkün. Ama yine de hayatının son yıllarında kavuştuğu huzuru büyük ölçüde bu sarsıcı temaslara borçluydu. Estetik alandaki tutukluğu bence hem iradiydi hem de aileden gelen bir mirastı. İradi bir olaydı, çünkü bilginin derinliğine ve ciddiyetine uygun değildi. Aileden geliyordu, cünkü aile çevresinin softalığı ve incelikten uzaklığının bir sonucuydu.

Weber'in gördüğü şeylere karşı da ne ölçüde duyarlı olduğunu bilmiyorum. İskoçya'dan yazdığı mektuplar, gördüğü manzaralarla ilgili sıradan değerlendirmelerle dolu, ama bu sıradan değerlendirmelerin sahte ya da aldatıcı olduğunu düşünmek de yanlış olur. Müzik konusunda bilgili olduğunu gösteren ve insanda çağrışımlar yaratan yazıları vardır ama bunlar da hayli anlaşılmaz ve belki de düşüncesindeki temel konu olan ussallaşma, çağdaşlaşma ve insan dünyasının efsanelerden arınması lle ilgilidir. Bunları yazmak için insanın

müziğe ilgi duymasına gerek yoktur ama bu şekilde yazmayı seçmiş olmanın da bir anlamı olsa gerektir.

Bu konuların Weber'in asıl ilgi alanlarından uzak olduğu düşünülebilir. Ama eğer onun hakkında yanılmıyorsam, bunların gerçekte hayli önemli olduğunu söyleyebilirim. Fransa'da Durkheim, sosyolojide merak ettiği şeyleri öyle tanımlamıştı ki, onun toplumun nasıl varolduğunu anlamak için gösterdiği gayrette duyumların ve estetikle ilgili konuların büyük bir önemi yoktu. Oysa, Weber'in izlediği strateji bu türden bir dışlamaya izin vermez ve sonuç olarak bu alanlardaki yetersizlikleri ve yadsımaları hem çalışmasının tümüne gölge düşürür, hem de büyük bir bölümünün sorgulanmasına yol açar. Ve işte, tam bu noktada, ondaki o bastırılmış gerilim, tüm yaptıklarındaki ifade edilmemiş kutuplaşma hissedilir. Böylelikle onun temel muammasına yakınlaşmış oluyoruz.

Kimse Weber hakkında onun gerilliminden, çözülemeyen ve belki de can çekişen çelişkilerinden söz etmeden bir şey yazamamıştır. Acaba düşünme ve araştırma hayatı yerine eylem hayatında daha büyük bir huzur bulabilir miydi? Hayatı boyunca, dönüp dolaşıp **vita activa** (eylem hayatı) için sahip olduğu yeteneklerin ve böyle bir hayatın üstünlükleri ve gerekleri üzerinde durmuştur. Yine de elli yaşına kadar bu hayattan devamlı olarak kaçar. Bu konudaki arzularını hayatı boyunca dramatize etmiştir, ama 1914'e kadar bunun bir abartmadan ibaret olduğu da anlaşılıyor. Birçok aydının hayatı böylece sürüp gitmiştir: **vita contempliva**'dan (düşünce hayatından) hoşnutsuz bağırıp çağırır, onlarda bir meslekî hastalık olan **accidia**'yı (kasveti) lanetler dururlar. Hiç kuşkusuz, dokuz büyük ve kırk küçük hastane biriminin yöneticisi olarak Weber de savaş sırasında hayli iyi vakit geçirmişti. 'Sarı tehlike' olarak adlandırılan arabasını oradan oraya deli gibi kullanıyor, görevinden hoşlanıyor ve onu gereğince yerine getiriyordu. Usulen, cephede olmamaktan üzüntü duyduğunu söylüyordu. Askerliğin tadını çıkardığı ve yedek subaylığını iyi değerlendirdiği belliydi. Savaşın yirmi

beş yıl önce patlak vermemiş olmasından yakınıyor ve bu savaş için gerçekte en uygun zamanın 25 yıl öncesi olduğunu iddia ediyordu. (Acaba neden?) Onun zamanında Avrupa'da güç ve iktidarın insanları büyülemesi hayli olağan bir şeydi, ama bunun Weber'de aşırı ve hastalıklı boyutlara ulaştığı görülür. Eylem, gerilimi bir hayli azaltabilir: ama gerilimin giderilmesi her zaman iyi midir?

Tüm bunlar bizi uzun süren 'ruhsal bunalım'ın niteliği konusuna getiriyor. Weber gençliğinde yoğun bir biçimde çalıştı. 1893'e kadar verdiği akademik ürünler gerek bilgi, gerekse konu çeşitliliği ve hacim bakımından muazzamdır. Parasal açıdan güvence içinde olduğu bir gerçektir ama hem ailesine bağımlı olmayı hazmedemiyordu hem de akademik hayatta ve kamu hayatında yükselme hırsı aşırı ölçüdeydi. Bu nedenledir ki, ilk çalışmalarını hem akademik hem kamu politikalarına yönelik konularda yaptı. Prusya'nın Doğu sınırlarındaki tarım sorunları, Junker'lerin dünyası ve bağımlı Slavlar konularını özellikle işledi. O yıllarda iç politikadaki bağlantılarını değiştirmekle meşguldü. Yani, açıkçası, babasının oğlu olmaktan çıkıp annesinin oğlu olmaya başlıyordu. Dışarda keyifli, yumuşak huylu ve sakin olan babası evde zorbalaşıyor; karısının mirasının onun kazancından daha fazla olmasından dolayı yüksünüyordu. Cinsel uyuşmazlıklarından daha önce söz etmiştik. Bunun yanısıra, karısının hayır işleriyle uğraşmasını ve dindarlığını da hakir görüyordu. Baba, yalnızca ev içindeki despotizmi değil; bir dayanağı olduğu, sığ ve kaba İmparatorluk devletini de temsil ediyordu. Max Weber'in Alman devletine hem hayran ve itaatkâr, hem de muhalif olması kuşkusuz ki babasına karşı tutumunu yansıtıyor ve sürdürüyordu. Bu devletin reform geçirmesi ya da batmasının özlemini çekerken, aynı zamanda onun hayranlık uyandıracak bir güce sahip olduğunu düşünüyordu.

Baba Max Weber 1897'de öldü ve oğlunun ruhsal bunalımı başladı. İnsanın eski bir psikanaliz deyimini kullanası ve Weber'in sosyolojisinde ve siyasal düşüncesinde patriyarka-

lizm, patrimonyalizm ve otorite kavramlarının sürekli yinelenmesinin bir rastlantı olmadığını söyleyesi geliyor. Zorunlu bir argoyu kullanırsak, Weber'in aynı zamanda hem hayran olduğu hem de çekindiği Alman devletinin güçlü nitelikleriyle, annesinin varoluşunun özünü oluşturan, dinsel hayat ağacından koparılmış ahlakî yükümlülükleri kendi kişiliğinde içselleştirmeye çalıştığını öne sürebiliriz. Babanın ölümünden yedi hafta kadar önce, baba oğul kavga etmişlerdi. Bu bir aile kavgasıydı: Baba Heidelberg'de karısı ve oğluyla birlikte yaşamalı mıydı?Babanın arzusu şaşırtıcı, tartışma da ölçüsüz değildi. Her neyse, babasının cenaze töreninden az sonra Weber hastalandı. Görünürde iyileşip, Evangelik Sosyal Birlik'te bir süre ders verdi ama, 1898 Mayısında uykusuzluktan yakınmaya başladı. Ormanlarda ağlayarak dolaşıyordu. Sonunda hastaneye kaldırıldı. Daha sonra, aralıklı iyileşmeler ve (kendi deyişiyle) bir işkence olan dersler ve yeniden ağırlaşan durum. Kalvinist geleneğe uygun olarak, annesi bunlardan hiç etkilenmiyordu: oğlu 'kendini toparlamalıydı'. 1900' de üniversiteden süresiz izin aldı.

Üç yıl boyunca Avrupa'da seyahat etti. 1902'de, kendini yine az da olsa okuma ve yazmaya verdi. 1903'de Werner Sombart ile birlikte bilimsel bir dergi olan **Sosyal Bilim ve Sosyal Politika Arşivleri**'nin* yazı kuruluna girdi. 1904'de, St. Louis **Universal Exposition**'un daveti üzerine, Amerika'ya gitti. Oklahoma ve New Orleans'a kadar uzandı. Gittiği her yerde karşılaştığı Amerikan kapitalizminin gücü ve vahşeti onu çok etkiledi. Demokrasinin siyasal makinalar, kent patronları ve etkin bürokratik parti örgütleri ile birlikte varolduğu Amerikan siyasal sistemi onu çok etkiledi. Bu 'bunalımlı' yıllarında derin bilgisi ve dünyada olup bitenlere duyduğu büyük ilginin verdiği hızla yazmaya başladı. Artık Iktisatçı

* *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik.*

ya da hukukçu değildi; gerçekten sosyolog olmaya başlamıştı. 1909'da sosyolojiye bağlanması resmîlik kazandı ve yeni Alman Sosyoloji Derneği'nin **(Deutsche Gesellschaft für Soziologie)** üyesi oldu. Bu, büyük Tönnies'in başkanı olduğu faal ve angaje bir bilim kuruluşuydu. Oysa, Weber'in hastalığı devam ediyordu. Savaş öncesi yıllarda sağlığı kendisine yeni dostlar ve ilgi alanları bulmasına yetecek kadar iyileşmişti. Ama yara almış bu zihnin sıkıntılarından kurtulması 1914 savaşıyla başlar ve 1918'de, İmparatorluğun çökmesi ve Weber'in monarşist ilkelerden nihai olarak vazgeçmesiyle tamamlanır. Denebilir ki, devletin ölümü, babanın ölümünün hızlandırdığı hastalığın iyileşmesini sağlar.

1904'ü izleyen yılları sadece bir hastalık hastalığı dönemi olarak görülmemeli. Weber'in küçük harfli ve okunması güç yazısıyla kaleme aldığı bizzat incelediğim mektupları bu döneme aittir. Zaten güç seçilen el yazısı, kendisinin ve onun hakkında yazanların da belirttiği gibi, yeni krizler patlak verip hastalık nüksettikçe giderek zorlaşır ve düzensizleşir. Ama tıbbın geçmiş döneminde refah içinde olanlara hak tanıdığı rahatsızlıkların, hastalık hastalıklarının, esrarengiz sıkıntıların ve sinir krizlerinin bir bakıma koruyucu bir tarafı da vardır. Bugün bir Cariyle, bir Herbert Spencer, bir Charles Darwin ya da bir Max Weber'i pekâlâ iyileştirebilirdik ama, sonuç olarak, onların olgunluk yıllarında yaptıkları çalışmaları da engellemiş olurduk. Hastalık artık sanatçı ya da bilim adamının dünyadaki münasebetsizliklere karşı kapısını kapatması için meşrû bir savunma aracı olmaktan çıktı. Sağlık konusunda sofulaştık: eskiden hali vakti yerinde olanlar için adeta alternatif bir meslek olan hastalık, şimdi insanda suçluluk duygusu yaratıyor, hatta suçlanmasına neden oluyor. Bazı hipotezler kaçınılmaz gibi görünüyorsa da artık geriye dönüp Weber'e bir teşhis koymak imkânı yok. Ama muhtemeldir ki, eğer o, çalışmasını borçlu olduğu bunalımı olmasaydı verdiği ürünü vermez, biz de bugün eserini tanıyamazdık. Weber'e o uzun izni veren; ona bir kürsü

tahsis edilmesini sağlayan; konusunun belirsizliğine (bir sosyolog olduğu kadar, hukukçu, tarihçi, iktisatçı ve siyaset bilimci de sayılabilir) göz yuman Alman akademik sisteminin gücüne sahip bir sistem günümüzde hiçbir yerde yok. Bu sistem sayesinde Weber, gerçekten de muzdarip olduğu rahatsızlıklardan yararlanabilmiş ve bunları bilimin gelişmesi yolunda kullanabilmiştir.

Weber'in bir diğer avantajı da malî açıdan nispî bir güvence içinde olmasıydı. Paranın istikrarlı, vergilerin de düşük olduğu bir dönemde, mensup olduğu klanın dinamiği, grup içi evlenmeler yoluyla ailenin sahip olduğu sermayeyi dağıtmadığı gibi, tam tersine, güçlendirmişti. On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında Avrupa'da bir bilim adamı mütevazi bir şekilde de olsa, tek başına ayakta durabiliyor ve ilerleyebiliyordu. Weber'in durumu da bir bakıma buydu. Çağımızın kurumlaşmış ve bürokratik araştırmacılığında ona hemen hemen hiç yer yoktur. Birçok açıdan daha zengin olan çağdaş ekonomiler böyle bir yaşantıya zor imkân tanır. Yirminci yüzyılın sonlarında çağdaş sosyolojiyi kurtarması için yeni bir Max Weber'in ortaya çıkmasını istemek, gerek kurumsal, gerekse ekonomik ve kültürel açıdan artık mümkün olmayanı istemek olur. Hepimiz gibi, ama hepimizden daha çok, Weber, zamanının ve toplumunun insanıydı: yalnızca kaçınılmaz olarak çağının ruhunu taşıması ve ifade etmesi bakımından değil; o'na, kendine özgü hayatını ve çalışma tarzını sağlayan bir Avrupa'da yaşamış olması bakımından da.

4 ÜLKESİ

Weber'in zamanında Avrupa'nın en ilginç tarafı, Fransa ile Almanya arasındaki savaşı sonra erdiren antlaşmanın Frankfurt'ta Swan otelinde imzalanmasından sonra kırk üç yıl süreyle barış içinde yaşamış olmasıdır. Tabii, Avrupa'nın büyük devletleri başka kıtalarda savaştılar. Tabii, özellikle Güneydoğu Avrupa'da büyük devletlerin katıldıkları savaşlar vardı. Ama bunları kendi aralarında çatıştıran bir savaş yoktu. 1914'de patlak veren savaşta her ne kadar Alman İmparatorluğu'nun sorumluluğu büyüktüyse de doğrusu, yine de, bu imparatorluğun, diplomasisi, tehdit politikası ve maharetiyle Avrupa devletlerinin tarihlerindeki en uzun barış dönemini yaşamaları için büyük çaba sarfettiği de bir gerçektir. Alman silahları yeni bir Avrupa yaratmıştı ve bu silahların korkusu barışın sürdürülmesine yardımcı oluyordu.

Alman devleti çok garip bir devletti ve ona benzer bir devlet ne daha önce olmuştu, ne de daha sonra oldu. Bence, işte bu gariplik bir siyasal düşünür olarak Weber'i genellikle sanıldığından ya da olabileceğinden çok daha az önemli kılıyor. Çağının diğer siyasal rejimleri; Fransa'daki Üçüncü Cumhuriyet ve İtalya'daki monarşi, çağdaş temsilî hükümet biçimlerini inceleyenler için bir bilgi hazinesidir ve bu bilgi her zaman çok öğretici değilse de, beşerî açıdan anlamlı, dolayısıyla da kayda değerdir. Ama Alman devleti bir keşmekeşti. Aynı zamanda ve hepsi bir arada olmak üzere, bir

hanedanı, federasyonu, temsilî sistemi, istibdatı, orduyu, bürokrasiyi ve sömürgeci sistemi oluşturuyordu. Hohenzollern hanedanının, Habsburg'ların **domus Austriacá**'si gibi farklılığını belirten ve tarihî bir nesebe dayanan bir itibarı yoktu, ama yine de büyük bir ağırlığı vardı; çünkü belirsizliğine rağmen güçlüydü ve sadık bir tebası vardı. Weber gibileri için bir yandan monarşiyi ilke olarak benimsemek; diğer yandan da, imparator, başkomutan ve Prusya kralı olan hükümdarı gerek tek bir şahıs olarak, gerek üstlendiği üç rolün her birinde teker teker reddetmek ya da eleştirmek mümkün, hatta olağan bir şeydi. Federasyon da bir görüntü değil, bir gerçekti. Ama esas olan Prusya'nın iradesiydi ve Prusya'nın oyu federasyonun diğer üyelerinden pekâlâ daha ağırlıklıydı. Federasyona dahil Kuzey'deki üç liman, on yedi dükalık ile üç krallık gerçek bir hükümranlığa sahiptiler ama tâbi durumdaydılar. Weber'in zihni ise hep egemen olanın, yani Prusya'nın iktidar yörüngesinde hareket etti.

Weber anayasa yapmaya bayılırdı, ama temsilî sistem onun üzerine bir kitapta irdelenmeye değmeyecek kadar karmaşıktır. Federasyonu oluşturan devletlerde çifte meclis; soyluların üst meclisi ile genel oyla seçilen bir alt meclis vardı. Üç kademeli seçim sistemi Prusya'da iktidarı toprak sahiplerinin ve sağ cenahın elinde topluyordu. Garip bir şekilde İmparatorluk Meclisi'nin **(Reichstag)** başında Şansölye bulunuyordu ama meclise karşı değil, Kaiser'e karşı sorumluydu. Ordu bütçesi yedi yılda bir Reichstag tarafından yapıldığından, Şansölye düzenli aralıklarla orduyu alarma geçirmek ve saldırganlık için bir gerekçeye sahipti. Devletin yürütme ve yasama gücü karşısında Kaiser ile Şansölye her bakımdan birer despot durumundaydılar. O dünyanın en büyük gücü olan ordunun karşısında da dedikleri dedikti. Her erkek bir askerdi. O halde, insanı gerçekten biçimlendiren bu işte herkes maiyette bir görevli durumundaydı ve bu görevle toplumda gerçekten ulusal ve şanlı olan tek kuruma bağlanmıştı. Peki, ne ölçüde yurttaştı? Weber bu durumu pek in

celemedi. Bu durumu sonuçlarıyla birlikte kabullendiğini varsaymak zorundayız.

Tabii, Alman devleti bir bürokrasiydi. O düzenli ve etkin kamu personeli büyük bir üne sahipti. Ama eşine rastlanmaz bir durumda da değildi. Avusturya - Macaristan'da da çok sadık ve etkin, ama daha az tantanalı bir bürokrasi vardı. Öte yandan, Fransız devletinin tarih içindeki devamlılığının, yöneticilerin devamlılığına bağlı olduğunu söylemek de bilinen bir şeyi tekrarlamak olur. İmparatorluk dönemi Hindistanı'nda bürokrasi çok daha sınırlı olanaklarla, başka herhangi bir bürokrasiden daha etkin olmasını bilmiştir. Ama yine de Alman İmparatorluğu kamu hizmetlilerinin örnek teşkil ettikleri düşünülür. Hiç şüphe yok ki, Alman bürokrasisi diğer ülkelerin bürokrasisinden çok daha fazla sayıda şeyi, daha ince ayrıntılarıyla düzenliyordu. Weber, sistemin paradigmatik niteliğini hiç sorgulamadı; vatandaşları ise bu sisteme Avrupa'nın başka hiçbir yerinde görülmeyen bir biçimde saygı besliyor ve itaat ediyordu. Dahası, devlet memurları arasında bu kadar çok sayıda ve farklı meslek ve uzmanlığa sahip olan kişilerin bulunmasına ancak bir de Çarlık Rusyası'nda rastlanıyordu. Diğer toplumlarda ise daha fazla çeşitlilik mevcuttu ve derneklerle özgür meslekler devletin gücünü dengeleyici birer karşıt iktidar odağı oluşturuyorlardı. Almanya'da devlet, ordusu ve bürokrasisi aracılığıyla günlük hayatın dokusuna eşsiz bir biçimde nüfuz ediyordu. Weber'in haklı ünü, büyük çapta, bu bürokratik düzeni teşhis etmiş olmasına dayanır. Devletin, idarî aygıtı aracılığıyla her alanda böylesine büyük bir güce sahip olduğunu ileri sürdüğü bir toplumda, bürokrasiyi incelemeye tâbi tutmak için Weber eşsiz olanaklara sahipti.

Almanya Doğu ve Batı sınırlarında sömürgeci bir devletti. Alsace-Lorraine bir **Reichsland** yani imparatorluk yönetiminde olan bir bölgeydi. (Savaş yıllarının büyük bir kısmında Weber fethedilmiş Batı Avrupa için bu durumu gayet uygun bir kader olarak değerlendiriyordu.) Doğu'da, toprak

aristokrasisi tarafından yönetilen ve çoğunlukla Slav olan bölgelerle, Almanya'ya Prusya'nın mirası olarak intikal eden ve Alman olmayan göçmen işgücünü de barındıran topraklar eski tip bir sömürgeciliği temsil ediyordu. Bu Alman-olmayanlar, köylüler ve maden işçileri olmasa İmparatorluk ne yapardı? Alman-olmayanları yöneten ve sömüren bu doğu beyleri, bir bakıma Prusya'nın ta kendisi olan junkerler olmadan Prusya var olabilir miydi? İmparatorluğun ideolojisindeki temel çelişki buydu: meşruluk iddiaları ortak dil ve kan birliğine, ulusun kendi kaderini tayin etme ilkesine, 'halkçılığa' dayanıyordu, ama imparatorluğun en önemli öğesi olan Prusya'da bir kast ve yabancılar üzerinde kurulmuş egemenlik rejimi hüküm sürüyordu. Weber'in sosyolog olarak kariyeri, işte bu sorunlara duyduğu ilgiden doğdu.

Weber, Marksist ve Marksist-olmayan anlamda, tam bir burjuvaydı. Kent hayatının ticaret erbabı kesiminden bir yüksek tabaka üyesiydi. Toprağa ve aristokrasiye yabancıydı. Aristokrasi, burjuvaların hayalinde olan bir şeydi: Almanlar İnsan Hakları Bildirisi'ni imzalamamışlar, Putney Müzakerelerine hiçbir şekilde girişmemişlerdi. Hele hele takdis edilmiş kralları idam etmişlikleri hiç yoktu. Yurtsever, devlet adamı ve bir Musevi sanayici olan Walther Rathenau, orta sınıfın üst tabakasından Almanlara, siyasi görüş ve ilkelerini hiçbir zaman sonuna kadar götüremeyeceklerini söylemişti. Çünkü onlar, soyluluk belgesi alabilmelerine; üst meclise girebilmelerine ya da çocuklarının kamu hayatında yükselmesine olanak tanıyan bu sistemi hem seviyor hem de ondan korkuyorlardı. Weber'in üyesi olduğu sınıfın güttüğü siyaset-dışı siyasetin kaynağında da aristokrasi meselesi vardı. Rathenau haklıydı.

Böyle bir rejim altında günlük siyaset ister istemez insanı sersemleştirici; keyfî; kasırgalarla sürükleyebilecek ya da kumlara saplayabilecek türden bir işti. Siyasal yapı gerek sağlıklı bir uygulama, gerekse derine inen bir siyaset bilimi için fazlasıyla us-dışı, keyfî ve karmaşıktı. Endişeler fazlasıyla

büyütülüyor, insanlardan ya da bazı durumlar hakkında yapılan varsayımlardan medet umuluyordu. Öyle ki, Almanya Tocqueville'in Amerika'da karşılaştığı türden bir siyaset laboratuvarı değildi ama Weber'in bile hakkında belirsiz bir kehanette bulunabileceği, onu dehşete kaptırabilecek ve iradesini sarsacak bir cadı kazanı oluşturuyordu.

Ama bir rejim ne kadar otoriter olursa olsun —ki İmparatorluk Almanyası çağdaş otoriter devletlerle karıştırılmamalı— devlet toplumla tam olarak çakışmaz. Weber'in içinde yaşadığı toplumun, bir ulus olarak, yurttaşlık kültürünün eksik olduğu söylenebilir, ama bu toplumu meydana getiren kesimlerin yerel geleneklerinde hem yurttaşlık kültürüne hem de medeni cesaret öğelerine rastlamak mümkündü. Bu yerellik imparatorluk tarafından destek görmüyordu ve bu husus akademik mesleğin hareketli bir üyesi olan Weber'i pek ilgilendirmedi. Sonuç olarak, gerçek durumlarla ilgili teşhisleri aşırılıklara ve kutuplaşmalara eğilimliydi... Üstelik, bizzat kendi bir Protestan olan Weber, nüfusun hemen hemen yüzde kırkının da Katolik oluşunu tam olarak değerlendiremedi. Weber'in Avrupa'daki ve Asya'daki dinler konusundaki kapsamlı yazıları Protestan bakış açısından hareket eder ve Protestanlıkla Alman ruhunun bir ve aynı şeyi temsil ettikleri görüşünü zımnen kabullenir.

Bu, zamanın olağan görüşüydü, ama Weber'in Protestanlık ve kapitalizm konusundaki sözlerine baktığımızda bu görüşü hatırlamamız gerekecektir. Protestanlık yalnızca hanedanın resmî ideolojisi olmakla kalmıyordu. Amerika'da, İngiltere ve Almanya'da servet, güç ve yiğitliğin reforma uğramış Hıristiyanlıkla ilişkili olduğu inancı yaygındı. Bu ilişki bazen Germen halkların birtakım özelliklerine dayandırılarak açıklanıyor, bazen de Protestanlık hem servet ve gücün nedeni, hem de bunların getirdiği bir nimet olarak değerlendiriliyordu. 1871 ilâ 1887 yılları arasında Bismarck'ın Katolik kilisesine karşı giriştiği mücadele hem ulusal bir çaba, hem de, ekonomik açıdan, ilerici bir yaklaşım olarak nitelendirilebili-

yor ve nitelendiriliyordu. Böylece, Protestanlık hem kutsal tarihi oluşturuyor hem de geleceğin müjdesini veriyordu.

İlerleme her şeyden önce ekonomik kalkınma olarak düşünülüyordu. **Reich**'ın bazı bölgeleri on dokuzuncu yüzyılın başlarından beri sanayileşmiş durumdaydı, ama genelde imparatorluk on dokuzuncu yüzyılın sonlarında gelişmiş sanayi kapitalizmine doğru başdöndürücü bir hızla ilerlemeye başladı. Benzer bir olaya sadece savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde rastlanabilecekti. Demiryolları ağı tamamlanmıştı. Lorraine'in demir madenleri yeni atölye ve fabrikaları besliyordu. Fransa'nın ödediği savaş tazminatı yatırımlar için yeni bir kaynak oluşturuyordu. Alman sanayisi başından beri büyük çaplıydı ve ileri bir teknolojiye sahipti. Ağır kimya gibi alanlarda dünyada başı çekiyordu. Bu yeni talep ve fırsatlar ortamında bankalar büyük bir gelişme gösterdi. Günün geçerli sözü rasyonalite (ussallaşma) idi: tek bir sermaye piyasası —Weber'in borsaya karşı büyük bir merakı vardı ve bu konuda Glasgow'da özel bir araştırma yapmıştı— tek para, tek bir tartma ve ölçme sistemi ve tek bir sanayi ile ticaret kanunu, yeni ussal kazanç sistemine hizmet ediyor ve bu sistem tarafından da destek görüyordu. Anonim şirketler giderek çoğalıyordu. Weber, sanayi toplumunun doğuşuna tanık oluyordu.

Ayrıca ,yeni tarzda ve boyutlarda bir kent hayatının doğuşunu da izledi. Küçük çapta ticaretle meşgul olan ve kırsal pazarlara sımsıkı bağlı çapsız kasabaların ve çapsız eşrafın eski ve geleneksel Almanyası büyük kentlerin ülkesi oluyordu. **Grosstadt** sözcüğü bu kentleri ifade etmek için yaratılmıştı ve Berlin dört milyonluk nüfusuyla ana kenti oluşturuyordu. 1900'de Almanların yalnızca yüzde yirmisi kırsal alanlarda yaşıyordu. Bu büyük kentler bankacıların, bürokratların, tüccarların, uzmanlaşmış meslek sahiplerinin ve hukukçuların kentleriydi, ama hepsinden önce yeni işçi sınıfının barınağıydı. Toplam nüfusu İngiltere'ninkini ve Fransa'ninkini aşarak artan ve çok daha genç olan işçi sınıfı da mu

azzam büyüyordu. Yeni kentler sadece sanayi kapitalizmine geçmekle değil, Almanya'nın, daha genişi işçi sınıfı olan iki karşıt kesim arasında kutuplaşmasına yol açmakla da Marx'ın öndeyilerini sanki doğrulamaktaydı. Sendikalar otuz yıl içinde üye sayılarını on katı artırarak, 1914'te üç milyondan fazla üyeye sahip olmuşlardı. Bismarck'ın baskı altında tuttuğu sosyalistler gene de güç kazanıyor, parti örgütlenmesi konusunda yepyeni ilkeler oluşturuyorlardı. Öyle ki, radikal umutlar kentlerde üslenen bu bürokratik kitle aygıtlarınca yönlendiriliyordu. Dolayısıyla, Weber'in toplum anlayışı bakımından, kentin ve kent siyasetinin kavranması büyük bir önem taşıyordu. Ölümünden bu yana geçen elli yılda sosyal bilimlerin kaydettiği ilerlemelere rağmen, kentleşmenin toplumsal niteliğini kimsenin Weber'den daha iyi anlayamadığını söylemek herhalde yanlış olmaz.

Birliğin hem zorlandığı, hem de seve seve kabul edildiği askerî alan dışında, Weber zamanındaki Alman toplumu başka hiçbir Avrupa ülkesinde görülmeyen bir biçimde, rekabet halinde olan güçlere ve tutarsızlıklara sahne olmaktaydı. Uyumsuz güçler, istikrarı bir ölçüde sağlayacak kadar bastırılmış da değildi. Almanya'nın bir özelliği olan sürekli değişim ve muazzam bir enerjinin etkisi altında her şey belirsiz ve değişken durumdaydı. Zaman zaman dehşet verici bir yüzyılın tarihi, kültürel düzeyde derin devamlılıkların varlığını gösteriyordu ama, Weber'in kuşağında yaşayanlar, bu kültürel etkenlerin önem ve ataletini elbette ki fark edemiyorlardı. Gerçekten, insanların atomize olmaları; birbirlerinden, toplumdan ve geçmişlerinden kopmaları ve sonunda yalnızca parçalanmış bir kitlenin kalması mümkün görünüyordu. Bütün bu büyüme telaşı ve kargaşası içinde bir şeyin sonunun geldiği izlenimi doğuyordu. Ötesinde hangi gecenin geleceği, hangi şafağın sökeceği belli olmayan bir günbatımı.

Bizzat Bismarck şöyle yazmıştı: «Bizim parlamentodaki partilerde asıl billurlaşma noktası bir program değil; bir

adam, bir meclis **condottiere**'si, bir şeftir.» Weber, 1890'lardan itibaren köksüzleşmiş orta sınıflarda ve parçalanmış kitlelerde «yeni bir Sezar özleminin varlığını» sezmişti. Barış kırk üç yıl sürdü ama, bu yılların geçici olduğu hissediliyordu. Weber'in asabî arayışlarında, zihnin derinliklerine yaptığı baskınlarda, yalnızca onun karakterinin bir yansımasını değil, zamanının ve ülkesinin karışıklıklarını da teşhis etmiş olmakla muhayyilemizi fazla zorlamış olmayız. Savaş ya da yeni bir Sezar —ya da ikisinin şu veya bu şekilde bir bileşimi— itaat ve özverinin azmiyle bu çalkantıları hiç olmazsa belli bir ölçüde hafifletebilirdi. Ama bu olasılıklar da yeni sorun ve korkulara yol açıyordu. Yalnızca değişim, temposunu düşürmeden yoluna devam ediyor ve bölünmüş dünya, soruları cevapsız bırakıyordu.

5 BİLİM DÜNYASI

Bilimin bir sanayi haline gelişi on dokuzuncu yüzyılda oldu. Bu sanayinin mükemmelleşmesi ise Alman üniversitelerinde gerçekleşti. Bilgi, elbette ki toplumun ve halkın işidir. Yalnızca inceleme ve buluşlara değil, eleştiriye de dayanır. Belirli bir konunun bilgi dünyasında var olabilmesi, bu konu üzerinde çalışan, kendi aralarında iletişim kurabilen ve birbirlerinin çalışmalarını ortak ölçütlere göre yargılayan bilim adamlarının varlığını gerektirir. O halde, her ne kadar bilim dünyasında yerleşik bir kurum haline gelen unutkanlığın gücü hiçbir zaman azımsanmamalıysa da, bilgi genelde birikim halinde ortaya çıkar. Dolayısıyla bilgi sanayisinde çalışmak, bir çeşit ilerleme içinde olmak anlamına gelir. Bilimsel dernekler, kitaplar, dergiler, laboratuvarlar, kitaplıklar, keşiflerde bulunabilmek için yeterli zaman sağlayan ve aynı zamanda bilimsel yayın yapma yükümlülüğünü getiren öğretim kadroları aracılığıyla bilim, toplumsal bir kurum haline gelir. Belirli bir konuda bilim yapmak, hatta bilginin ilerlemesini sağlamak için, konu bir kez kurumlaşmış ise, yeteneğe, hele dehaya hiç gerek yoktur; doğru dürüst çalışmak yeter. Çalışanlar bir çeşit çıraklık dönemi geçirirler ve kendilerinden, Alman modelini giderek tümüyle izlemek suretiyle, sözün gerçek anlamıyla bir başyapıt üretmeleri; yani daha ileri düzeyde öğretim ve araştırma yapmaya hak kazanmalarını sağlayacak, doktor payesinin edinilmesiyle sonuçlanan düzgün

bir akademik çalışma ortaya koymaları istenir. Bu, ustasının loncasında tam üye olma hakkı kazanan zenaat çırağının geçirdiğine çok benzeyen bir süreçtir.

Ama on dokuzuncu yüzyılın sonlarında sosyoloji şimdi olduğu gibi kurumlaşmış değildi. Orada bile pek az olmak üzere, Amerika dışında hiçbir yerde, üniversitede görevli ve uygun bir eğitimden geçmiş olmanın gururlu meşruluğuna sahip bir sosyologlar topluluğu yoktu. Sosyolojinin gerçekten uzun ve karışık bir tarihi vardı. Geriye bakıldığında, Fransa'da Montesquieu'nun, İskoçya'da Ferguson'un çalışmalarının sosyoloji olduğu kesinlikle söylenebilirdi. Sözcüğün kendisi Fransa'da Comte tarafından icat edilmişti. Comte, sosyoloji için bir program hazırlamış; hatta toplum incelemelerine çok imtiyazlı bir yer vererek, sosyolojiyi daha önce gelişmiş tüm bilimlerin üstünde, zirvede görmüştü. Bu görüşe az sayıda kişi katılmıştı. Bu işin ne içeriği, ne de yöntemleri kesin bir biçimde tanımlanabilmişti. Sosyoloji yıkıcı bir eylem olarak değerlendiriliyordu, çünkü yürüttüğü araştırmalarla mevcut toplumu sorgulayan bir bilimdi. Yıkıcılık Comte ile daha da ileriye gitti; çünkü ona göre sosyoloji yalnızca bir bilim değil, aynı zamanda da bir reform programıydı. Avrupa'da halk ya da resmî makamlar nezdinde Comte'un sosyolojisi sınırlı bir cazibeye sahipti. Oysa Güney Amerika'da ve daha başka yerlerde siyasal bir etkinlik kazanacaktı. Dahası, 'sosyoloji' sözcüğü birçok kimsenin gözünde sosyalizm ile bağlantılıydı ve böylece yarattığı çağrışımdan ötürü suçlu görünüyor ve hüküm giymiş oluyordu. On dokuzuncu yüzyılın en büyük sosyoloğu Herbert Spencer, hiçbir üniversitede öğrenim görmediği gibi, serbest piyasa kapitalizmini maharetle ve çok güçlü bir şekilde savunmasına rağmen, hiçbir üniversite tarafından göreve alınmadı.

Alman sosyolojisinin ilk önemli eseri 1887'de yayınlandı. Yazarı Ferdinand Tönnies, hayatının büyük bir kısmını üniversite dışında geçirdi ama, **Cemaat ve Toplum (Gemeinschaft und Gesellschaft)** haklı olarak bugün de okunmaya

devam ediyor ve Tönnies toplumsal düşünceyi hâlâ etkilemekte. Kurumlaşmış bir disiplin olarak meşruluğunu Weber'in eserlerinde ve adında bulması sosyoloji için nasıl bir şans ise, kendini yalnızca sosyolojiye adamadan önce başka alanlarda akademik ilerleme kaydetmiş olması da Weber için bir şanstı.

Tarih ve tarihsel yaklaşım Almanların büyük uzmanlıklarıydı. Alman tarihçileri kaynak kullanımında yeni kurallar; anlatımda yeni ölçütler; akademik yazımda yeni tarzlar geliştirmişlerdi. Her şey tarihsel açıdan değerlendiriliyor, bir olguyu asıl anlama yolunun da tarihsel ve gelişmeci yaklaşımdan geçtiğine inanılıyordu. Bir şeyin kökenleri hakkında bilgi sahibi olmak, o şeye adeta sahip olmak anlamına geliyordu. Böylece hukuka da, ikizi olan tarih incelemeleriyle yaklaşılıyordu. İlkin Roma hukuku ve on altıncı yüzyılda bu hukukun Avrupa tarafından benimsenmesi ele alınıyor; sonra da daha ciddi bir irdelemeyle, Germen barbarların hukuk kurallarının ve kodlarının tarihsel gelişimiyle, bunların Ortaçağda uğradıkları değişim inceleniyordu. Karşılaştırmalı, tümevarımsal ve aynı zamanda tarihsel araştırmalarla filoloji gene tarihsel yöntemin imdadına koşuyordu. Almanya'da iktisat bile tarihe tâbi tutuluyor, İngiltere, Fransa ve Avusturya'da salt çözümleme alanında varılan düzeyin epey gerisinde kalmak pahasına da olsa, tutarlı ve kalıcı bir iktisat tarihinin temelleri atılıyordu. Genç Weber'in teneffüs ettiği bilimsel hava tarihle yüklüydü.

Elde edilen, büyük ve özgün bir başarıydı ve hepimiz ona pek çok şey borçluyuz. Weber'in kuşağı, geniş bir alanı kapsayan güvenilir ikincil kaynakları rahatlıkla kullanabilen belki de ilk Avrupa kuşağıydı. Bu kaynakların çoğunlukla tarihsel belgeler oldukları doğrudur ama, kesinlikleri, tıpkı bilimin mekanik ürünlerinde olduğu gibi örnek olacak nitelikteydi ve muazzam bir alanı kapsıyordu. Weber yalnızca klasik çağ (özellikle Roma) ve Avrupa konusunda değil, Çin, Hindistan ve eski Filistin konularında da güvenilir ikincil kaynaklara

sahipti. Weber'i ya da ondan sonra gelen sosyologları tarih biliminin tasarı ve sonuçlarına dayanmış olmakla suçlamak kadar büyük bir saçmalık ve basitlik olamaz. Tarih başka neye yarar ki?

Aslında bence bu soruya birden fazla cevap vermek mümkün. Ama hiç kuşku yok ki, sözkonusu ikincil kaynakların bu şekilde kullanımı herhangi bir diğer kullanım kadar doğru ve meşrudur. Kimse bir fizikçi ya da kimyacının bilimsel dergilerde çıkan sonuçları kullanmadan önce her bir araştırmayı tek tek yeniden yapmasını istemiyor. Elbette insan bilimlerinde de aynı şekilde hareket edilebilir ve Weber'i, başkalarının yaptığı araştırmaları kullanabileceği bir çağda yaşadığı için suçlamak değil, aksine kıskanmak gerekir. Ama iki husus gene de insanın canını sıkıyor. Weber, İngiltere'de Spencer'in geliştirdiği, Fransa'da ise Durkheim'ın daha da ilerlettiği verilere farklı bir yaklaşımı gözardı etmişti. Ayrıca, kaynaklarının ayrıntıları içinde mest olup çoğu zaman da kendini tarihçiliğe kaptırarak belirli bir konuda başlattığı bir araştırmada ilk güttüğü amacı unutuveriyordu. Öte yandan, bence —ki bu görüşüm pek paylaşılmaz— Weber'in, tarih biliminin niteliği ve geçerliliği konusunda Alman bilim çevrelerinde yaşanan buhrana kendini kaptırmış olması bir talihsizliktir.

Burada sorun, yöntemin yeterince güçlü olmadığı, tarihin, felsefe ve mantığın geliştirdiği ölçütlere uygun temellere dayanmadığı sürece geçerli bir bilimsel yol —hele hele, en geçerli yol— olarak savunulamayacağı duygusundan kaynaklanıyordu. Bu durumda, Almanların tarihsel verileri toplama yöntemi değerini kaybedecek ve temelde tarihsel oldukları varsayılan beşerî bilimlerin tüm diğer dalları da büyük bir töhmet altına girecekti. Bu kaygılar, değerler konusunda birbirlerine bağlı olan bir dizi sorunu içeriyordu. Acaba tarihçi (ya da sosyolog, vb.) çalışmasına kişisel değerlerin sızmasını engelleyebilir miydi? Bunu engellemesi gerekir miydi? Gerekse ve bunu kendi çalışmalarında başarsa da, acaba

ba belirli bir alanı ya da konuyu seçmiş olması bile onu sorunlar hakkında değer yargısında bulunmaya ister istemez sürüklemez miydi? Bunlar, bilincine varılsa dahi ciddi sorunlardı ama, bunlardan daha vahimi de vardı.

On dokuzuncu yüzyıl, bilinçaltının ve us-dışılığın keşfedildiği yüzyıl olarak adlandırılmıştır. Bu, tümüyle doğru değil, çünkü us-dışı öğeler, düşünürlerin eskiden beri üzerinde durdukları bir sorundu. Şair ve hikâyecilerin konuya eğilmeleri ise daha da eskiye dayanıyordu. Bilinçaltının da uzun bir geçmişi var. Almanca konuşulan ülkelerde Schopenhauer ve Hartmann'ın felsefeleri, Freud'den önce bilinçaltını çözümleyen felsefelerdi. Ama tüm insanlar, hatta bilim adamları, benliklerinde nasıl yuvalandıkları belli olmayan bilinçaltı güçlerin etkisinde hareket ediyor ve us-dışı davranışlarda bulunuyorlarsa, bu, tüm bilimlerin, özellikle de sosyal bilimlerin inkârı anlamına gelmez miydi? Sosyoloji, bilimin bizatihi toplumsal hayatın baskı ve sorunlarının etkisinde kalarak saptırılabilme ve ona sızan değerlerle bozuma ihtimalini en açık şekilde ortaya çıkarıyordu. Weber, bu tür şeylerin pek çok kimse tarafından hissedildiği, ama henüz kesin bir dille ifade edilmediği bir çağda bu sorulara kendiliğinden açık ve net yanıtlar getirmek, sözkonusu belirsizliklere kesin ve dolambaçsız çözümler bulmak istiyordu. Önyargılara dayanmayan bir tarihin olanaksızlığını kabul edecek; us-dışı öğelerin, bilinçaltı itkilerin ve toplumsal kaygıların yaratacağı dürtünün üstesinden ciddi bir biçimde gelebilecek kadar güçlü bir sosyal bilim nasıl gerçekleşecekti?

Bu soruya hâlâ cevap bulunamamıştır. Bu konuda, vereceği vaazı, numaralandırılmış bir sıraya göre ayarlayan ve dördüncü maddeye geldiğinde, «burada büyük bir güçlükle karşı karşıya bulunuyoruz; kardeşlerim, bu konunun güçlüğünün iyice bilincinde olalım ve beşinci maddeye geçelim...» diyen masaldaki Presbiteryen papazın durumundayız. Zorluklarla epey boğuşmasına rağmen, Weber'in bu konuda daha başarılı olduğundan emin değilim. Ayrıca, göstermeye

çalışacağım gibi, bu zorluklar her ne kadar temel görünü-yorlarsa da, bunların, Weber'in yorumcularının ve eleştirmen-lerinin zannettikleri kadar önemli ve rahatsız edici olduklarından da emin değilim. Gerek doğa bilimlerinde, gerekse sosyal bilimlerde yapılagelmiş en iyi ve özgün çalışmaların büyük bir bölümünün, ya yöntemlerinin doğru olup olmamasından kaygılanmayan, temel sorunlarla keyfini kaçırmayan kişiler tarafından, ya da özgül ve acil konulara gençliklerinde duydukları tutku yatıştıktan sonra bu meselelere dönen kimselerce yapıldığını düşünmek de hayal kurmak olmasa gerek. Kuşkusuz, bu türden rahatlatıcı bir öğütte bulunmak hayli sığ kaçıyor, ama sığ düşüncenin hep haksız olduğunu varsaymak da bir haksızlıktır.

Gerçekte, Weber'i fikir ve ahlak açısından bir görecelik deryasında boğulmaktan kurtaran, onun ampirik bilgi tutkusuydu. Kimse onu bilgisiz olmakla suçlamamıştır. Öyle ileri gelen bilim adamları tanıyorum ki, Weber'i hâlâ çok çeşitli konularda verdiği bilgilerden faydalanmak amacıyla okurlar. Tarihsici ve belki de milliyetçi olması, onu yararlı araştırmalardan ve incelemelerini daha iyi düzenlemesini sağlayabilecek br yaklaşım izlemesinden alıkoydu. Weber daha çok okumalıydı demek istemiyorum. Ama değişik bir bakış açısıyla okumuş olsaydı, onun için daha iyi olurdu.

Karşılaştırmalı etnoloji konusunda ürettikleri kalın ciltlere rağmen Almanlar, burada çağdaş ilkel toplumların sosyolojisi olarak ele aldığımız sosyal antropolojiye nispeten küçük bir katkıda bulundular. Weber'in zamanında bu alandaki en iyi çalışmalar İngiltere, Fransa ve Amerika'da yapılıyordu. Kuşkusuz bunda, İngiltere ile Fransa'nın emperyalist başarılarıyla, A.B.D.'nin Kızılderililer aleyhine yayılmasının payı çok büyüktür. Ama Almanların da büyük gezginleri, gayretli misyonerleri ve bir çeşit imparatorlukları vardı. Bu konuda Avusturyalıların Almanlardan daha başarılı oldukları söylenebilir; ne var ki, sözkonusu iki özellik onlarda yoktu. Kesin olan, Weber'in bu konuda bilgisinin olmadığıy

dı. Oysa sosyal antropolojinin verileri çalışmalarını basitleştirebilir, düzeltebilir ve değiştirebilirdi. Üstelik Weber, hem kendinden önce gelen bir büyüğü, hem de daha da büyük bir çağdaşını ihmal etmişti.

Her ikisi de antropolojinin yeni verilerinden yararlanmasını bilen Herbert Spencer ile Durkheim'ı kast ediyorum. Spencer evrimciydi, tarihsici değildi ve bu da onun önemli bir zaafıydı. Ama onun toplum çözümlemesi, zaman kavramını aşan sınıflama ilkelerine dayanıyordu: toplumsal yapı, işlev ve kurum kavramları. Weber bunların hiçbirini açıklığa kavuşturmadı. Ona göre, toplumu, kurumsal modellerce düzenlenen ve belirli amaçlara —yani işlevlere— yönelik bir toplumsal ilişkiler yapısı olarak açıkça betimlemek olanaksızdı. Bu tür bir yapıyı çeşitli açılardan, örneğin bireyler, gruplar ya da toplum içinde bireylerin oynadıkları roller arasındaki ilişkiler açısından ele almak mümkündür. Oysa Spencer bu seçenekleri açık seçik vurgulamıyor, sağduyulu bir biçimde hepsini ele alıyor ve zımnen hesaba katıyordu. Toplumsal dayanışma biçimleri konusundaki çözümlemesinde Durkheim daha başarılı oldu. Durkheim'ı etkileyenlerden biri, Weber'in çağdaşı Wilhelm Wundt idi. Ama Weber, tarih-dışı (moda deyimiyle, senkronik) düşünceyi Wundt'tan da öğrenmedi. Weber'in düşünce zenginliğinin bedeli, onun mutlak tarihsiciliği ve hem açıklık, hem de sosyolojik düşüncenin temel doğrultusunu kavramak konusunda uğradığı başarısızlıktır. Bunu, Wundt'un varlığını da gözönüne alırsak, tümüyle on dokuzuncu yüzyıl sonlarının Alman bilim dünyasının anlaşılabilir otarşik durumuna bağlamak doğru olmaz. Sosyolog, ilke olarak, zamanının seyircisi ve eleştiricisi olmalı, çağının içine gömülmemeli ve hatta —tarihçiler gibi— onu alt etme hevesine kapılmamalıdır. Bu ilkeye ilk uyan, belki de Durkheim olmuştur.

Öte yandan Weber, Almanya'nın, büyük çağdaşlarının hiçbir aşamada kullanmadıkları zengin ve geniş bir bilgi hazinesine de başvurmuştur. Bu, dinler tarihi ve eleştirel teo-

lojidir. Bu alandaki bellibaşlı eserler Hıristiyanlık ve Musevilikle ilgiliydi ama, kapsamı günümüzde 'dünya dinleri' dediğimiz konulara uzanıyor, buna ek olarak eski Yunan ve Roma'nın dinsel sistemlerini de içeriyordu. Weber bu konuda çok okumuştu: Hindu dini hakkında İngiliz yazarlarını, eski Sami kavimlerin ibadetleri konusunda Robertson Smith'i, Konfüçyus ve Tao hakkında yığınla uluslararası incelemeyi... İngiliz ve Amerikan mezhep taraftarlarını bile okumuştu. Bu kaynaklar bir ölçüde annesinin son zamanlardaki hayli kişisel Kalvinizmiyle açıklanabilir. Gerçi Weber'in din konusunda dar görüşlü bir tutumu yoktu ama, bilimin bu denli ilerlediği bir çağda, zamanının antropolojik eserlerini daha iyi bilmemesi üzücü gelebilir. Daha geniş bir bilgiye sahip olsaydı, Weber insanların davranışlarını belirleyen değerler üzerinde dinin etkisiyle ilgilenmekle yetinmeyecek, çoğu kez kutsallık kavramına bağlı olan anlama gücümüzün temel kategorilerinin de toplumsal yapıdan kaynaklandığını görecekti. Ama onun bu kadar başarılı olduğu bir alanda böyle bir yorum yapmak, belki de biraz basitlik oluyor.

Ne olursa olsun, genel sosyolojiyle uğraşan bir kimse, ruhunu şeytana satmış çok yönlü bir bilgin dahi olsa, kendi kendine asla yeterli olamaz. Weber'in yaşadığı dönemde ve ülkede, aralarında işbölümü yapan, ortak ilgi alanlarına ve ölçütlere sahip bir sosyologlar topluluğu henüz yeni yeni oluşmaktaydı. Sosyolojinin kurumlaşmasında Weber, hem kendi faaliyeti hem de kendi örneğiyle katkıda bulundu. Her iki yoldan sosyolojinin, biz toplumsal varlıkların kendi bilincine varmasının temel bir biçimi haline gelmesine yardımcı oldu.

Şimdiye kadar sosyolojinin sanki hiç niceliksel bir yönü yokmuş; sanki sosyolog halk gözünde, komşuların işlerine burnunu sokan, ama anket ve soru kâğıdı aracılığıyla (daha sonra —tercihan bilgisayarlarla— işlenerek gerçekliğin düzensizliğinden iyice kopacak) bilgi toplayarak onlardan gittikçe uzaklaşan bir kimse değilmiş gibi yazdım. Avusturyalı G. Hollerith'in verileri ayırma makinesini 1894'te icat etmiş

olmasına karşın, tabii ki Weber'in bilgisayarı yoktu. Eski bir geleneğe dayanan örneklemenin ancak yirminci yüzyıl başlarında Bowley gibileri tarafından biçimlendirilmesine karşın, Weber'in zamanında da bu tür araştırmalar oldukça uzun bir tarihî geçmişe sahipti ve hayli yerleşmişti. Weber bu olanaklardan haberdardı ama esas çalışmasına bu tür araştırmaların katkısı çok az oldu. Onun bu tür araştırmalara katkısının ise pek bir önemi yoktur.

Tabii Weber, başlangıçta, Doğu Prusya tarım işçileri hakkında bazı araştırmalar yapmıştı. 1907'de de kültür sosyolojisi üzerinde çalışan kardeşi Alfred Weber'in teşvikiyle sanayi hayatının büyük şirketlerdeki işçiler üzerindeki etkilerini incelemeye girişmişti. Sanayi sosyolojisi, işçilerin davranış biçimleri ve sanayi psikolojisi gibi konulara ilgisi sürdü. Hatta basın ve etkileri konulu gerçekleşmeyen bir ampirik araştırma projesi bile hazırladı. Ama bunlar arasında bana bugün ilginç gelenler yalnızca Sosyal Politika Birliği ile Evangelik Sosyal Birlik için yapmış olduğu incelemelerdir. Ne var ki, Weber'in sosyal araştırmalar ve istatistik dünyasından haberdar olduğuna kuşku yoktur. İlerde göreceğimiz gibi, bunlardan çıkardığı tek değerli sonuç, onun 'olasıcı' olarak adlandırabileceğimiz bakış açısıdır.

6 DÜŞÜNCESİNİN TEMEL TAŞLARI

Weber, içinde yaşadığı fikir ortamına Marx ve Nietzsche'nin egemen olduklarını söyler ve çevresindeki insanları büyük ölçüde bu iki sivrilmiş kişiyle olan ilişkilerine bakarak değerlendirmenin mümkün olduğunu ileri sürerdi. O kadar ki, «bu ikisi olmaksızın, çalışmalarının önemli bir kısmını yapamayacaklarını itiraf etmeyenler, ya kendilerini ya da başkalarını aldatmış» olurlardı. Weber'in gelişmesinde ve özellikle son yıllarındaki tutumunda Nietzsche'nin oynadığı rol, günümüzde Weber araştırmacıları için en önemli konulardan biri oldu. Marx'a gelince; İngiltere ve Amerika'da sosyoloji öğrencilerine sık sorulan sorulardan biri de şu önermenin yorumuyla ilgilidir: «Weber'in sosyolojisi, Karl Marx'ın hayaletiyle bir tartışmadır.» Peki, bütün bunlarla nereye varılacak?

İrade, savaş ve kuvvetin peygamberi olan Nietzsche, bunların Almanya'da ortaya çıkmasıyla dehşete kapılmıştı. Çünkü ona göre, kuvvetin ve kitlelerin egemen olmasıyla birlikte Almanya kabalaşmış ve budalalaşmıştı. Uygarlığın bir **Vermassung** geçirdiğini ve bundan ötürü de inceliğin, eleştirel görüşün, yaratıcı esenliğin ortadan kalktığını; aristokratik değerlerin yıkıldığını ileri sürüyordu. Kâr, rasyonel etkinlik ve yalnızca teknik ve mekanik eğitim gibi burjuva, darkafalı ve askerî amaçlara yönelen eğitim sistemi de bu

süreci hızlandırıyordu. Gustav Stolper'e* göre, Weber ölümünden kısa bir süre önce Münih'te verdiği seminerde şöyle demişti: «Üzerinde bütün gücümle durduğum bir tek konu var: Almanya'yı yeniden büyük bir genelkurmaya kavuşturmak. Başka hiçbir siyasal amacım yok.» Eğer Weber gerçekten böyle bir şey söylemişse, ben bunu Nietzsche'nin en çok yüksündüğü şeyin örneği olarak görüyorum. Ama, tıpkı Weber gibi Nietzsche'nin de fikirleri hiçbir zaman tek yönlü değildi; yalnızca daha güçlü ve daha uç bir konumdaydı. Yirminci yüzyılın saçtığı dehşete ve kaba istibdat rejimlerine karşı kimse, Nietzsche kadar uyarıda bulunmamıştır. Aynı zamanda kimse, Nietzsche kadar zihnini ve ifade gücünün en yüksek kudretini sözkonusu istibdadı besleyecek fikirlerin hizmetine sunmamıştır.

Nietzsche'ye göre dünyadaki şaşkınlık, Hıristiyanlığın aşırı erdeminden ileri geliyordu. Dünya, aşırı hayırseverlik ve merhametten dolayı bozulmuş, yaşadığımızdan daha farklı ve daha iyi bir düzen vaat eden yanlış Hıristiyan görüşlerle aldatılmıştı. Annesinin inancı ile babasının kolaycı maddeciliği arasında belirsizlik içinde kalan Weber'e bu fikir cazip gelmiş olmalı. Weber'in merhametsiz ve alaycı dilinin sık sık skandala yol açtığını biliyoruz. Bana kalırsa, bu dil, imparatorluk hizmetindekilerin kullandıkları 'Potsdamer Ton'u gibi bir şey olmalı. Bu konuşma tarzı hem aristokratik hem de avam; dünyanın bir kışla meydanı olduğu varsayımına dayandığı için, muhataplarına karşı her zaman saldırı içinde olan bir üsluptu. Başka durumlarda tüm dinleyicilerini kurduğu cümlelerin güzelliği ve zarafetiyle etkileyen bir adam tarafından kullanılan ve insan saygısını yok bilen bu dil, bence, Nietzsche'ciliğin alt düzey belirtilerinden biridir.

* G. Stolper, *This Age of Fable* (Bu Masal Çağı), New York, 1942, s. 318. Bu bilgiyi veriyorum, çünkü eğer doğruysa hatırlanmaya, değilse yadsınmaya değer.

Ama Weber, gerçekten Nietzsche'den etkileniyor muydu, yoksa onda yalnızca, kendinde de olan, bölünmüş ve çözüm bulamamış tutumları mı keşfetmişti? İkinci şıkkın doğru olduğunu düşünüyorum. 'İrade' ve 'değerler arasında mücadele' konularını ele alalım. Weber, haklı olarak değerlerin kesin ve tek bir hiyerarşi oluşturmadıklarını düşünüyor ve tutarlı bir bireysel seçim yapma durumu dışında da birbirine rakip değerler arasında tercih yapılamayacağını ileri sürüyordu. Ama, tabii, insanların çoğu değerler konusunda tutarlı bir tutum almayı denemek zahmetine dahi katlanmazlar. Tam tersine, bir çelişkiler deryasında yüzerler. Yönlerini, başkalarının davranışlarının belli bir olasılıkla önceden bilinebileceği ve bu tür olasılıkları değerlendirmek ve ussal hesaplar yapmak yoluyla amaca ulaşılabileceği varsayımına dayanarak saptarlar. Bu, evrensel bir davranış tipidir. Özellikle bizim uygarlığımız bunu bilimin ve davranışın egemen biçimi haline getirmiştir. Bunun karşısına, üstün insanın rastgele ve ölümle kumar oynayarak seçim yapmasını, karar almasını ve davranmasını öngören Nietzsche'nin etik anlayışı —aşağıdaki insanın yukardakinin iradesine teslim olmasını isteyen tehlikeli bir öğüt— çıkarılabilir.

Weber, olasılıklara göre ussal hesaplar yapmaya ve günlük hayatta uzlaşmaya dayanan etiğe karşıt bir etik öne sürer. Ama bu etik, içerdiği çeşitlilik açısından Nietzsche'nin etiğinden farklıdır. Nietzsche'nin üstün insanı, seçimini yapan ve aldığı kararda 'irade gücü' ile direten bir insandır. Oysa, Weber, seçeneklerin geniş bir yelpaze içinde yer aldıklarını ve bunların temelde toplumsal kaynaklı seçenekler, toplum tarafından belirlenen hayat tarzları olduğunu kabul eder. Kendilerini estetik ve dinî değerlere adayan, şeref ve soyut bir görev duygusuna bağlı olanlar, yükümlülüklerinin sonuçlarını pek umursamazlar; ama seçimlerini yapmışlardır ve erdemlerinin amaçlarına ulaşmak için gereğince ussal davranırlar. Davranışları, amaçlı ve sağduyulu bir ussallığa **(zweckrationales Handeln)** değil, değerlere bağlı bir ussallığa

ğa **(wertrational)** dayanır. Demek oluyor ki, Weber, Nietzsche'nin tezini değil, kibirli tutumunu onaylıyor. Bu tez, tek bir yolu öngören bir tezdir; oysa Weber'in çoğulculuğu ona belirsiz olma hakkını tanıyor.

Günümüzde, değerlerin birbirleriyle bağdaşmadıklarını; gerçeğin çirkin; kutsalın itici; güzelin yapmacık ve iyinin dehşet verici olduğunu söylemek pek olumlu ve çarpıcı görünmeyebilir. Ama on dokuzuncu yüzyılda bu, aydın çevrelerinde bile oldukça şaşırtıcıydı. Hele Weber'in annesinin ve karısının gelenekleri ve inançları açısından devrimci ve yabancılaştırıcıydı. Karısının, Weber'in yaşam öyküsünü yazarken hayli tahrifatta bulunmasının nedeni belki de budur. Bilimin, değerleri ne düzene sokabildiği, ne de güvence altına alabildiği görüşüne varmak, hem pozitivistler hem de idealistler için çok şaşırtıcı oldu. Nietzsche ve Weber bu varsayımlara karşı bir tepkiyi temsil ediyorlardı. Ama Hume'u okumuş olan İngilizlere ve Baudelaire'i okumuş Fransızlara göre, bu, aşırıya kaçan bir tepki olarak görünebilirdi. Hayatın günlük mahrumiyet ve tehlikelerinden Weber kadar korunmuş olmayanlara da bu tepki aşırı gelebilirdi.

İzleyicilerinin ileri sürdüğüne göre, ayrıcalıksızlar dünyasının efendisi Karl Marx idi. Dünya nüfusunun en azından dörtte birinin resmen Marksist rejimler altında yaşadığı, Marksizmi eleştirmenin Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde bilgisizlik, paranoya ve ahlaksızlık delili olarak gösterildiği 1970'lerde, Weber'in çağına ilişkin üç olguyu hatırlamakta yarar var. O yıllarda Marksizm egemen bir siyasal inanç değildi. Marksist varsayımlar, henüz ne sağ ne de sol toplumsal düşünceye nüfuz etmişti. Siyasal düşünce şimdiki kutuplaşmalarla şekillenmiş değildi. Öte yandan, o zamanlar bilinen Marx, yirminci yüzyıl sonunda bilinen Marx da değildi. Marx o sıralar henüz ne bir peygamber, ne bir yasa koyucu ne de sosyal bilimlerin Newton'uydu. Sınırsız derecede kaypak bir düşünce cambazı, kılıktan kılığa giren kaypak bir kişilik de değildi. O, ancak 1950'lerde aydınların

bilincine ciddi bir konu olarak yerleşti. Weber'in, Stalin, Mao ya da Fidel'den de haberi yoktu. O yalnızca genç Lukàcs'ı tanıyordu. Ama Weber'in dizi dibinde oturan Lukàcs o sırada kendini değer çatışmalarına; erdem, güzellik kavramlarına ve Rilke'nin 'Rusya'nın sınırları Tanrı tarafından çizilmiştir', türünden sözlerini hatırlatan romantik Slav sevdasına kaptırmıştı. Hegel ve genç Marx'tan çok Tolstoy, Prens Mişkin ve Alyoşa ile ilgiliydi. Weber, Alman Sosyal Demokrasisi'nin bitmemiş öyküsü hakkında bir şeyler biliyordu, o kadar.

Ferdinand Lassalle, Alman Sosyal Demokrasisi'nin gerçek kurucusuydu ama partinin resmi ideolojisi Marksistti. Bu, pratikte birtakım zorluklara yol açıyordu. Marx, otuz yılı aşkın bir süreden beri orta yaşlı ve huysuz bir bey —kullandığım sıfat doğrudur— olarak Londra'da yaşamaktaydı. Lassalle genelde oldukça kibar bir insandı; siyasette gerçekçiydi ama basitliğe kaçmazdı; özel hayatında ise romantikti. Ama partisi Marksizmle yüklüydü. Bu da, adeta bir vahiy şeklinde gelecek olan devrime inanmayı gerektiriyordu. 93'ten bile daha büyük bir yılda dünyanın ezilen ve hor görülenleri, geçmiş hatalarının öcünü alacak ve adil bölüşümün ebediyen hüküm süreceği toplumu kuracaklardı. Enternasyonal'in deyişiyle 'dünyanın lanetlileri'nin içinde bulunduğu durum, onların başarısı için hem bir araç hem de zafer antı idi. Bilim ve Marksizm birbiriyle özdeşti: geleceğin işçi sınıfına ait olduğu fikri, tarih ve iktisat bilimiyle kanıtlanmış bulunuyordu. Cennetin hükümdarı Tanrı değildi, ve din artık en iyi haliyle vicdansız bir dünyanın çığlığı ya da en kötü haliyle halkın afyonuydu. Tanrı'nın yerini tarih almıştı ve tarih bir kehanetti. Devrimin gelmesinden sonra yeni bir cennet ve yeni bir dünya oluşacaktı. Ve, daima sömürülen, dalma mücadele eden işçi sınıfı, sanayileşmeden; ekonomik sömürü hunharlığından; yinelenen kapitalist bunalımların safahetinden geçerek adil bir topluma doğru ilerleyen tarihin savaş arabasını temsil ediyordu.

Bütün bunlar, Ruhr bölgesindeki demir-çelik işçilerinin; Silezya'daki maden işçilerinin; dokumacıların; kunduracıların ve zoraki tatilden faydalanarak, hapishane hücresinde bilim, felsefe ve iktisat okuyan Bebel gibi değerli insanların resmi inanç sistemlerini oluşturuyordu. Hepsinin eşleri, aileleri ve ufak tefek tasarrufları vardı. Örgütlenme konusunda büyük bir yeteneğe sahiptiler ve bir sendikal hareket meydana getirdiler. Bismarck'ın çıkardığı ve Weber'in kısmen onayladığı anti-sosyalist yasaların baskısına rağmen —belki de onlardan güç alarak— ayakta durmayı başardılar. 1880'lerin başında Almanya'yı sanayileşme ve sosyal güvenlik alanlarında dünyanın önderi haline getiren Bismarck'ın sosyal yasalarından yararlandılar. Avrupa kıtasının ilk kitle partisini kurdular. Bu, ister istemez bürokratik ve seçkinlerin yönettiği bir partiydi, ama kendi partileriydi. Onlar, aynı zamanda imparatorluğun yılmaz askerleriydiler. Feci bir askeri yenilgiyle imparatorluğun Batı cephesi çökünce, Weber gibi aydınlar tarafından hor görülen, basit adamlar olan liderleri, bambaşka bir gerçekle karşı karşıya kaldılar. Eski edepli davranışları, siyasal kurnazlıkları, savunma biçimleri ve ideolojileri artık yetersizdi. Weber, Bebel ve Kautsky'nin partisinin ardındaki Marx'ı karanlık bir camın arkasında durur gibi görebiliyordu. Kıyameti andıran bir devrimin geleceğine inanan sosyal demokrat ideoloji ile devlete temsilî yönetim yolu ile sızarak onu ele geçirmeyi tasarlayan Lassalle'ci fikirler arasındaki çelişkiyi Weber ancak son yıllarında tümüyle farkedebildi.

1895 yılında Weber, Freiburg'da verdiği açış dersinde işçilerin siyasal olgunluğa sahip olmadıklarını ilan etti. İşçiler, Evangelik Sosyal Birliğin de kabul ettiği bazı hedef ve iddialarında haklı da olsalar, gerçek iktidara sahip olmak için yetersizdiler. İmparatorluk, Sosyal Demokrat Parti'den daha güçlüydü. Bu parti zafere ulaşabilse bile sonunda gene devletin tutsağı olacak ve planlama konusundaki ısrarından dolayı bürokrasinin daha da güçlenmesine yol açacaktı. 1918'

de Weber, kendi tutumunun aslında sosyalistlerden hemen hemen farksız olduğunu söyledi. Ama barış şartlarını kabul etmek üzere Versay'a giden Alman delegelerine eşlik ettiğinde, Mareşal Ludendorff'la konuşurken yeni efendilerinden başka bir dille söz etmişti: «Bu rezilane durumu demokrasi olarak benimsediğimi mi sanıyorsunuz?»

Bu olayların ışığı altında, sanırım, Weber'in Marx'la hangi ortamda karşı karşıya geldiğini daha iyi kavrayabiliriz. Weber, ünlü denemesi **Protestan Etik ve Kapitalizmin Ruhu** adlı çalışmasında, Marx'ın materyalist tarih anlayışını olgulara dayanarak çürüttüğünü söylemişti. (Bu denemesi 1904-5 yılında, W. Sombart'ın, daha sonra üzerinde duracağımız, şimdilerde ihmal edilen **Der Moderne Kapitalismus** adlı kitabının birinci baskısından iki yıl sonra yayınlandı.) İlk okuyuşta, **Protestan Etik**'te hiçbir belirsizlik yoktur: kapitalist topluma doğru yönelişe öncelikle Protestanlık, daha doğrusu Kalvinizm, özel olarak da İngiliz Püritanizminin alışkanlıkları, tutum ve inançları yol açmıştır. Püritenler çok çalışıyor ve sermaye biriktiriyorlardı. İnançlarındaki nefsin isteklerini bastırma ilkesi tüketmelerine izin vermediği gibi, servetlerinin atıl bırakılmasına da izin vermiyordu. Sonuç olarak, yatırım yaptılar; bedensel zevkleri yadsıdılar ve yeni bir ekonomik düzen yarattılar. Ancak bu, dünyanın insanların düşünceleri tarafından şekillendiğini ileri süren 'idealist' bir tavır değil, ekonomik itkiler kadar fikirlerin de birer çıkar oluşturduğunu savunan bir görüştür. **The Social Psychology of the World Religions** (Dünya Dinlerinin Sosyal Psikolojisi) adlı bir diğer ünlü denemesinde Weber şöyle yazar: «İnsanların anlayışlarını fikirler değil, ama idealler **ve** maddi çıkarlar yönetir.» (İtalikler benim). Weber'in belki de en bilgili yorumcusu olan Prof. R. Bendix, daha da ileri gidiyor ve, bence, haklı olarak şöyle diyor: «Weber'e göre, idealler olmadan maddî çıkarlar boştur; ama maddî çıkar olmadan da ideallerin gücü yoktur.» Bendix'in yorumu çok doğrudur ama, Weber'in tutumu, tüm ihtirazî kayıtlara rağmen temel

de hep 'idealist' önyargı doğrultusundadır: varlıkları ya da yokluklarıyla toplumsal olanın temel belirleyicisi fikirlerdir.

Aklı başında bir Weber'ci yukardaki sözlerin abartmalı olduğunu ileri sürebilir. Çünkü, bana kalırsa, Weber'in genel tutumu, çalışmalarından edinilen genel izlenimden farklıdır. Genel tutumu şudur: ilkin, bireysel eylemlerin elbetteki amaçlanmayan bazı toplumsal sonuçları olmasına rağmen, toplumu, esas olarak, bireysel eylemi kavrayabilmek için inceleriz. İkincisi, toplumdaki olayları temelde tek nedene bağlayan açıklamaların tümü zorunlu olarak yanlıştır. Bu fikir gerek Weber'in de benimsediği Rickert'in neo-Kantçı öğretisine; gerekse sosyoloji dahil, tüm tarihsel bilimlerin esas olarak bireysel özgürlükle ilgilendiğine ilişkin görüşüne uygundur. Dolayısıyla, bir öğretmen, inkâr edilemeyecek kadar büyük bir iktisat tarihçisi ve parlak bir siyaset çözümleyicisi olarak Marx'tan öğrenilecek çok şey vardır. Ancak ondan, sosyal ve tarihsel dünya hakkındaki anlayışımızı geliştirmeye yardımcı olacak aydınlatıcı fikir ve değerli modeller almak için; öğretisinden toptan değil parça parça yararlanabiliriz. Ne var ki, Weber'in genel tutumu tek tutumu değildir: Yinelersek, gerçek Weber, toplumsal hayatta insanların fikir ve değerlerine baş rolü veren bir düşünürdür.

Dahası, Weber'e göre, Marx'ta neyin ekonomi alanına girdiği, neyin girmediği konusunda belirsizlikler vardır. Weber için ekonomik davranış, başkalarınca da istenen, kaynakları güce ve hileye başvurmaksızın temin etmeye yönelik bir davranıştır. Ancak belirli bir durumda, neyin 'kaynak' olarak tanımlanıp, neyin tanımlanamayacağını ekonomi-dışı etkenler; örneğin dine ya da büyüye dayalı değerlendirmeler belirler. Aynı şekilde, salt ekonomik etkenler de ekonomi-dışı davranışın parametrelerini çizebilir: ekonomi, toplum üzerinde belirleyici değil ama sınırlayıcı bir etkiye sahiptir. Weber'e göre, Marx'ın yalın ekonomik maddeciliği, bu tür mülahazalar karşısında çözülür. Marx'ın, tekniği toptan, 'üretim araçları' olarak ele alması da Weber'i tatmin etmez:

Weber, kuşkusuz, teknolojinin her düzeyinde birçok ekonomik düzenin mümkün olduğunu düşünmekte haklıdır. Birçok teknoloji herhangi bir ekonomik düzenle bağdaşabilir.

Gerçekten ufuk açan bir soru şudur: yeni bir toplum tipi olarak sonuçları hâlâ kestirilemeyen sanayi kapitalizmi neden yalnızca Batı Avrupa'da doğdu? Tudorlar çağında İngiliz tarım düzeninin özel dinamiğine işaret ederek Marx, Kapital'in ilk cildinde bu soruya belirli bir yanıt verir. Ne var ki, Marx soruyu, kapitalizm neden başka yerde; neden Çin'de, Roma'da, Hindistan'da ya da Peru'da doğmadı diye sormaz. Weber ise bunu dener ve soruya açık bir cevap getirir. Bu, gerçekte Marx'ın hayaletiyle tartışmak anlamına gelmez. Bu, yalnızca tarihçiler ve sosyologlar için değil, çağdaş köylüleri alelacele sanayi işçisine dönüştürecek olanlar için de önemli bir soru konusunda daha duyarlı olmak demektir.

Marx ile Weber arasındaki tartışmanın hiçbir zaman yapılmadığını düşünebiliriz. Üstelik, bugün, bilimsel araştırmalarla ve gizli tutulmuş ya da unutulmuş metinlerin yeniden yayınlanmasıyla, Weber'in hiç tanımadığı yeni bir Marx hakkında bilgi sahibi olduğumuzu da öne sürebiliriz. Bu yeni Marx'ın eskisinden üstün olup olmadığı ise ayrı bir sorudur; zira Marx, bunca yazısını bir kenara bıraktığı ya da yayımdan alıkoyduğunda ne yaptığını herhalde biliyordu. Aynı şekilde, Weber'in Nietzsche ile ilgisinin, zaman zaman ileri sürüldüğünden daha az ilginç olduğunu da söyleyebilirim. Weber, kuşkusuz, son yıllarında Nietzsche'yi okuyarak ve onun fikirlerinin geçerli olduğu çevrelere girip çıkarak kendi duygu ve tutumunu ifade etmede yeni bir güç kaynağı bulmuştu. Ama Weber irade, değer ya da aristokratik ilkeler konusundaki tutumunu Nietzsche'den almadı. Nietzsche'ye atfettiği dünyayı yorumlama biçiminde Weber kendi görüşleri için bir destek buldu.

Weber için Marx, bir fikir ve bilgi hazinesiydi. Marx'ın, bir teori ya da ideoloji olarak Marksizm'den çok farklı

olan bu yönü çoğu zaman ihmal edilir. Marx bilgili, açık sözlü, özgül hipotezler geliştirme açısından çok verimliydi ve bir tilki kadar kurnazdı. Bu genel bir yargı değilse de, Weber, Marx'a çok şey borçludur. Tıpkı çağdaşı Werner Sombart'a da çok şeyler borçlu olduğu gibi. Sombart'ın kapitalizmin niteliği, savaş, lüks hayat ve grup psikolojisinin oluşumu hakkındaki bilgisi ve keskin görüşleri günümüzde yeterince rağbet görmüyorsa ,bu durum, onun yetersizliklerinden çok Alman tarihinin sonraki gelişiminden kaynaklanır. (Weber'in Sombart üzerindeki etkisi de çok büyüktü; ama bu, başka bir konu.) Ancak, Weber'in siyasal bilincinde önemli bir yer tutan kişi; ideolojisi, kehanetleri ve Alman Sosyal Demokrasisi ile Marx'tır.

7 BİÇİMSEL SOSYOLOJİ

Nietzsche ve Marx, her biri kendi açısından, inceledikleri şeyleri eleştirmek ve yargılamakla meşguldüler. Ama bu, onları, bilime gerek doğrudan doğruya, gerek başkalarını etkileme yoluyla katkıda bulunmaktan alıkoymadı. Emek-değer teorisinin Marksist olmayan iktisatçılar tarafından reddedilmesi gibi, Nietzsche'nin de **Tragedya'nın Doğuşu** adlı yapıtı ortodoks klasikçiler tarafından tümüyle reddedildi. Ama şu var ki, Nietzsche'den dolayı klasikler, düşünsel açıdan daha da farklılaştılar ve zenginleştiler. Öte yandan Marx'ın ücretli işçinin günlük hayatı hakkındaki ünlü incelemesi ve **Kapital**'de yer alan İngiltere'deki kapitalist tarımın gelişimini açıklama denemesi de bizim toplum ve tarih hakkındaki kavrayışımızı güçlendirmiştir. Ama bütün bu olgulara ve burada belirtmediklerimize rağmen, bu iki insanın asıl özelliği, tutkulu yargıları ve mevcut dünyanın sonunu haber veren mitoslarıdır.

Gerçi, Weber de bir toplum mitolojisi yaratmıştı, ama, o, her şeyden önce bir bilim adamıydı. Bir bilgin, bir araştırmacı ve bir teorisyendi. Peygamberimsi yargılarda bulunmak için değil, içinde yaşadığı toplum, çağ ve ülke hakkında teşhis koymak için çabalıyordu; sosyolojisinin tümü, en dağınık göründüğü durumlarda bile, toplumu derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde anlamaya yönelikti.

Neyi anlayabiliriz? Diğer insanların eylemlerini anlaya

biliriz; ne kesin ne de her zaman güvenilir olarak. Üstelik aldanabiliriz. Ne var ki, insan olduğumuz için, insan eylemlerini bir ölçüde de olsa anlayabiliriz. Bu, Weber sosyolojisinin ilk adımıdır. İkinci adım, toplumun temel biriminin, Weber'in 'atom' dediği şeyin belirlenmesidir. Bu sözcüğün Weber için, bugün taşıdığı, rastgele olasılıklara bağlı, daha temel öğelerin bileşimi anlamında 'atom'u değil; nihaî indirgenmezlik, nüfuz edilmesi mümkün olmayan, minnacık bir öz anlamında 'atom'u ifade ettiğini düşünüyorum. Toplumun atomu niteliğindeki bu birim, bireyin başkalarının davranışlarını değiştirmeye yönelik kasıtlı eylemidir. Bu tür eylemleri gelişigüzel, otomatik ya da kendine yönelik hareketlerden ayırt etmek gerekir. Çünkü bunlar 'amaçlı' eylemlerdir. Bu demek bizim, şimdiye kadar söylediklerimizi anlatır: bu eylemler, başkalarının davranışlarını değiştirmek amacıyla yapılan eylemlerdir. Amaç, bu eylemlerin özüdür: başarıları, başarısızlıkları, kısmî başarıları ya da amaçlanmamış sonuçları ikinci derecede önem taşır. Toplum, toplumsal eylem birimlerinin bir toplamıdır ama, tabii, bir kaos değildir. Bu eylemler belirli kategorilere ayrılıp belli yapılar içinde birleştirilebilirler. Weber'in sosyolojisinin görevi (tek geçerli sosyolojinin kendi türü olmadığını kabul eder) toplumsal eylemlerin kategori ve yapılarını gerçek ve tarihsel ortaya çıkış biçimleri içinde kavramaktır.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Weber'in başlangıç noktası, sosyal bilimlerin **tarihsel** bilimler olarak kavranışıdır. O, toplumsal gerçekliğin zaman boyutu içerisinde ve tarihçinin yöntemleriyle kavranmasını savunmak anlamında bir tarihsicidir.* Weber'in sosyolojisi tarihten yavaş yavaş bağımsızla-

Tarihsiciliğin başka, daha yeni anlamları var ama, Weber konusunda sözcüğün bu eski kullanımı yeterlidir.

şır ama o hep bir tarihsici olarak kalır. Onu çok cezbeden Çin İmparatorluğu bürokrasisi gibi iki bin yıl sürseler dahi, Weber'e göre, toplumsal eylemin tüm kategori ve yapıları görece geçicidir. Bilim mantığı ve tarih sözkonusu olduğunda, Weber, hep Heinrich Rickert'in şakirti olduğunu söylemiştir. Rickert'e göre, soyut, genel ve değişmez doğa yasaları biçiminde ifade edilebilen doğa bilimlerinin sağladığı bilgi türünün karşıtı olarak tarih, tekil, özgül ve bireysel olguların bilgisidir. Geçmiş zamandaki oluşumların kargaşası içinden, tarih ve insan bilimleri için, beşerî değerlerle ilgili olguları seçer alırız.

İster fiziksel ister tarihsel olsunlar, gerçek olayların bütünselliği hiçbir zaman tek bir bilime sığdırılamaz. Hiçbir şeyi tam olarak bilemeyiz, çünkü dünyamız fazlasıyla karmaşıktır. Kurduğumuz yasa sistemleri doğanın değil, bizim kurduğumuz ve geçici olan sistemlerdir. Onları kurma ve değiştirme işi hiçbir zaman tamamlanamaz. Sosyoloji, toplumsal davranışın yapısını anlamaya çalışırken tarihi tanımlar ama onu ne aşabilir ne de tarihçinin tekil olaylara ve kişilere gösterdiği ilginin yerini alabilir.

Rickert'in tarih çalışmalarının temel konusu, beşerî değerlerdi. Ona göre, gelip geçici olayların akışı dışında duran tarihçiler nesnelliklerine güveniyor; en azından, gerçeğin tartışma götürmez bir biçimde paylaşılan bir değer oluşturduğunu düşünüyorlardı. Rickert, gerçeğin dışındaki tüm değerler tartışma konusu olsalar bile, hayatın ve tarihin tartışmasız bir biçimde insanlara evrensel ve sorun oluşturan anlam ve değerler sunduğunu düşünüyordu. Bu tartışmada Weber, üstü kapalı başka bir yol izledi. Bu ise, sanırım, onu Rickert'ten uzaklaştırdı. Zira, gördüğümüz gibi, Weber değerlerin çatışmalarla kendini gösterdiğini düşünüyor ve bunların aşkın bir düzene indirgenemeyeceğini savunuyordu. Weber, kendi değerlendirmelerinden ya da çağının değerlere ilişkin sorularından hareket ediyordu. Bu da bir görecelik türü; tam olmasa da en azından kuralı olan bir görecelik. Weber'e göre

tüm tarih ve bütün sosyolojiler görelidir. Bu görecelik zorunlu ve doğrudur. Değerler alanı nesnelliğe kapalıdır. Ancak tarihçi ya da sosyolog ilgi alanını tespit ettikten ve böylece değerler konusundaki tutumunu belirledikten sonra, nesnelliğe ve gerçeğe mümkün olduğunca bağlı kalmak için elinden geleni yapmalıdır. Aslında hastanın durumu hakkında konulan her teşhis sağlıklı olmanın ne demek olduğu konusunda belirli ölçütleri ve değer yargılarını içerir.

Weber'in teşhise çalıştığı hasta, toplum; başlıca teşhis aracı ise 'ideal-tip' dediği şeydir. Bu deyimle Weber'in gerçekte ne demek istediğini tartışmak için yığınla mürekkep harcanmıştır. Bana kalırsa, sorun hem çok zor hem de çağdaş sosyoloji açısından oldukça önemsizdir. İnsan, el çabukluğuna dayanan bir hüner karşısında nasıl şaşırıyor ama gerçekte pek etkilenmiyorsa, bu ideal-tip meselesi de öyle görülebilir. Ama anlaşılabilir ve sık yinelenen iki hatayı gidermek için bir iki şey söylemek gerekiyor. Weber, ideal-tip'lerin şu veya bu şekilde iyi ya da üstün olduklarını söylememişti 'ideal' yalnızca 'gerçekte tam örneği bulunmayan' anlamına gelir. Herhangi bir değer yargısı söz konusu değildir. Ayrıca Weber, 'ideal-tip yöntemiyle' yeni bir çözümleme aracı icat etme niyetinde olduğunu da söylememiştir. Bu yöntemle o, yalnızca sosyal bilimcilerin ve tarihçilerin ne yaptıklarını açıklamak ve onların çalışmalarına katkıda bulunmak istemişti. İdeal-tip, başka kimselerin üstü örtülü ama güncel metodolojilerine açıklık getirmekle işe başlar. Weber, bu metodolojiyi açıklığa kavuşturarak sosyal bilimlerin bilinç ve ciddiyetini geliştirmeyi amaçlamıştır.

Niçin 'ideal'? Birçok şey ve birçok insan tipik olma özelliği taşır: «Tipik bir hisse sahibidir»; «Bu, tipik bir kalp lezyonudur»; «İşte, tipik bir Picasso» şeklindeki ifadeler sıradan deneyimleri temsil eder. İstenirse bunlara 'gerçek tipler' de denebilir, toplumsal içerikli de olabilirler: «Bu tipik bir sözleşmedir»; ya da «Tipik bir evlilikleri var». Ancak belirtmiş olduğumuz gibi, Weber'in 'ideal' kavramı, 'gerçekte tam

örneği bulunmayan' anlamına gelir. O takdirde, ideal-tip, 'gerçek tip'in aşırı bir hali değildir. «O, tipik bir borsa komisyoncusu, hatta borsa komisyonculuğunun ta kendisidir», dersem; aşırı da olsa gerçek şeylerden söz etmiş olurum. Bu, bizi, ideal-tip'e biraz daha yaklaştırır, ama tam değil. «Paganini mükemmel bir kemancıdır», uç bir örnek: Paganini bir kemancının tüm niteliklerine sahiptir **ve** ben onun bunlara kusursuz ve eksiksiz olarak sahip olduğunu ileri sürüyorum. Eğer ben bunu çok ciddi olarak söylüyorsam, o takdirde, keman çalma konusunda, ideal ile gerçek çakışmaktadır. Tabii ki, bu durum hiçbir zaman gerçekleşmez: Paganini'yi daha da iyi kılacak bir hüneri ya da ifade şeklini her zaman düşünebilirim. İşte, anahtar, bu düşünebilme özgürlüğünde yatar: ideal-tip, dıştan gelen özelliklere ve belirsizliklere bulaşmamış, katışıksız, hiçbir zaman gerçekleşmeyen haldir.

Paganini örneği bir bakıma yanıltıcı olabilir; çünkü ideal, kusursuz çağrışımı yapar. Oysa, Weber'e göre, yolsuzluğun, herhangi bir cürümün, dehşet ya da günahın da bir 'ideal-tip'i olduğunu hatırlamak gerekir. 'Kapitalist', 'feodal', 'romantik', 'karizmatik' ve benzeri kavramları kullanırken bilinçli ya da bilinçsiz olarak ideal-tip'leri kullanmış oluruz. Sosyal bilimlerdeki tüm benzer karmaşıklıktaki betimleyici ve genelleştirici deyimler ideal-tip'lerdir.

Ama neden bu deyimler daha fazlasını ifade etmiyor? Neden toplumsal gerçeğin kesin belirticileri değiller? Burada yine Weber'in kaypaklığına dönüyoruz; yani onun, kendini herhangi bir şekilde bağlamaktan büyük bir zevkle kaçma; belirsizliği gerektiğinde hazır bir koz olarak kullanma tutumuna. (Büyük tarihçi Meinecke, Weber'i 'Alman Makyavel' olarak adlandırdığında kısmen bunu kastediyordu.) Ama bu kaypaklık yalnızca bir tutumdan ibaret değil; toplumsal gerçeklikteki daha da büyük kaypaklığın bir ifadesi, Weber'in **'Proteus'**un nasıl yakalanabileceğine ilişkin bir yorumudur. Weber'e göre, toplum o kadar çok sayıda ve öylesine değiş

ken birimin etkileşiminden oluşur ki, bunları, ancak ideal-tip gibi bir araca başvurarak yakalayabilir ve zihnimizde tutabiliriz. Bu aracın bir aletten ibaret; bizim ürettiğimiz, gerçeğin bileşiminde bulunmayan bir şey olduğunu akıldan çıkarmamalıyız. Bunu hatırlamak çoğu zaman yararlı ve hayırlı bir şeydir, ama hepsi o kadar.

Eğer, hiyerarşik örgütlenme, işlevsel uzmanlaşma, sorumluluk toplanması, prosedür kuralları v.b. unsurlardan oluşan bürokratik model adını vereceğim bir model kurmaya çalışsam, bir ideal-tip oluşturmakta (ya da analiz etmekte) olduğumu söyleyemem. Tıpkı Moliere'in **Le Bourgeois gentilhomme**'undaki Mösyö Jourdain'in, kendisine nesir konuştuğu söylendiğinde düştüğü büyük şaşkınlığa rağmen aslında ne dediğini gayet iyi bilmesi gibi, ben de ne yapmakta olduğumu gayet iyi bilirim. Benzerlik çok büyük: dil incelemelerinde, en azından neyin nesir neyin şiir olduğunu bilmek gerekir; ama bir insanın, kendi ülkesinde akşam yemeğini ısmarlarken, bunu niçin 'iambus' vezniyle yapmadım diye aklını karıştırması gerekmez. Aynı şekilde, bazı ender durumlar hariç, metodoloji de bilim açısından bir çeşit dikkat dağıtmadır. (Bu, metodologlar için metodolojinin kendi başına değerli bir şey olmadığı anlamına gelmez.) Ama nedir bu 'ender durumlar'? Bununla, başka bir sosyal bilimcinin sistemini çözümleyip onu yeniden kurma gibi olağan bir çalışmayı kastetmiyorum: bu, bilimsel faaliyetin temel uğraşlarından biridir. Demek istediğim şu: ilke olarak öyle durumlarla karşılaşılabilir ki, daha ayrıntıyla işlemek, özel bir teori eklemek, v.b. yollarla dahi bir modelin ya da düşünce sisteminin bilimsel saygınlığı kurtarılamayabilir. Bu tür durumlarla, sanırım, geçen yüzyılda, fizikte karşılaşıldı. Sosyal bilimler tarihinde bu türden durumlara ilişkin ipuçları bulamadım, ama ilke olarak bunların mevcudiyeti mümkün ve hatta, olasıdır. Bu durumda, Weber'in sahip olduğu tüm aletlere başvurmak ve onun belirsizlik hünerinden yararlanmak isteyebiliriz. Aksi takdirde, kabataslak ve hâlâ kısmen irdelen-

memiş olan toplumsal davranış modellerimizle yetinmek zorunda kalabiliriz.

Weber'in ölümünden sonra yayınlanan, tamamlayamadığı büyük eseri **Ekonomi ve Toplum** (Wirtschaft und Gesellschaft), sanki sosyolojide her şeyin, mevcut kargaşa içinde **de novo**, yeniden yaratılması gerekiyormuş gibi başlar. Bu tanımlama ve çözümleme denemesi, karmaşık, güçlü, yıldırıcı ve çoğu zaman da bir örnek niteliktedir. Ama tabii ki Weber, ilgilendiği konuların uzun bir geçmişi olduğunu gayet iyi biliyordu ve kendinden önce gelen bilim adamlarının ve —hatta, en çok çatıştığı— çağdaşlarının terminolojisini büyük ölçüde kabul etmişti. Onun sözlüğündeki kavramlar hukuk, tarih, iktisat ve felsefeden kaynaklanıyordu. Bu sözlük onun ilgilendiği ve üzerinde durduğu şekilde toplum hakkında teşhiste bulunmasını sağlayacak birkaç model ileri sürmesine yarayacaktı. Bu da, Weber'in, toplumsal eylemin bellibaşlı çeşitlerini sınıflandırma çabasında olduğunu gösteriyordu. Böyle bir sınıflamanın bir başka türü de, onunla aynı zamanda yaşayan İngiliz çağdaşı Leonard Hobhouse'un kurumsal incelemeleri olabilirdi. Ama bu, Weber'in yolu değildi. O, Hobhouse'un ussallığa olan merakını paylaşıyordu ama, konuyu kurumlar aracılığıyla değil, doğrudan ele almıştı. Weber, toplumsal eylemlerin tümünü, birbirleriyle içiçe geçmiş dört başlık altında sınıflamayı denemişti.

Weber'e göre, eğer bir eylem mantık ve bilim kurallarına uygunsa, ya da başarılı bir iktisadî davranışla çakışıyorsa, o eylem ussaldır; yani, eylem, kendisine tayin ettiği amaçlara ulaşabildiği, kullandığı araçlar da olgusal bilgi ile teorik anlamaya uygun olduğu ölçüde ussaldır. Bir amacın, çeşitli diğer amaçlar arasından seçimiyle, kullanılan araçların seçimi sözkonusu ölçütlere uygunsa, eylem tamamen ussaldır. Öte yandan, amaçlar değerler tarafından —din, ahlak, estetik gibi— belirlendiğinde, ya da bu türden değerler amaçların seçiminde etkili olduğunda, 'değerli-ussal' türden bir davranışla karşı karşıyayız demektir. Ama, bir eylemin so

nuçları gelenek gereği olarak kabul ediliyorsa —ki bu da bir değerdir— ve amaçlar da tümüyle ya da kısmen gelenek tarafından belirleniyorsa, —böyle olmaları da onların zorunlu olarak geçersiz oldukları anlamına gelmez— bu durumda, çoğu zaman ve toplumların çoğunda egemen olan bir davranış tipiyle karşı karşıyayızdır. Son olarak; Weber'e göre eylemler yalnızca duyguların ve tutkuların etkisi altında da olabilirler —duygusal eylem. Hem amaç, hem de araçların duygulardan kaynaklandığı bu türden bir davranış tipi, Weber'in sistemindeki çıkarcı ussal hareketin tam karşıtını oluşturur.

Ne var ki, Weber çalışmalarında bu türden kategorileri tutarlı kullanmıyor. Üstelik, eğer bu amaç ve araçları bir dizi davranış alt-kategorileri olarak kullanacak olursak, çok geniş —en az on— davranış biçimi saptamış olacağız. Bu boş sınıflama haneleri nasıl doldurulacak? Başlangıçta karşılaştığımız 'karizma' kavramı nereye yerleştirilecek? Bu soruları cevaplamak için daha somut olmamız gerekiyor. Ama daha önce, Weber'in, sosyal ve özel hayatının temel günlük pratiğiyle ilgili bir diğer kategori grubuna bakmalıyız. Siyasal zorunlulukların, hiçbir zorlama olmaksızın devlete itaat etmemizin temelinde ne yatıyor? Geleneksel olarak bu, İngiliz ve Fransız siyaset felsefesinin temel sorunudur. Çeşitli unsurlardan oluşan tarihsel ve türdeş taleplerle kurumların bir sonucu olan anayasası gözönünde bulundurulduğunda, İmparatorluk Almanyası'nda bu soruya çeşitli yollarla cevap vermek mümkündü. Ancak bunların hiçbiri de tek başına geçerli değildi. İktidarın **meşruluğunu** sağlayan nedir? İnsan hangi dünyevî otorite önünde eğilmelidir? Weber, meşru sayılan iktidarın, itaat eden kişi açısından salt iktidar ya da baskı unsuru olmaktan çıktığını ve böyle bir iktidarın üç yolla otoriteye dönüştüğünü ileri sürüyor: bunlar, geleneksel, ussal-yasal ve karizmatik otoritelerdir.

Geleneksel yola göre, otoriteyi sağlayan, zamandır. Oldum olası hep böyle hareket ettik, falanca ailenin fertlerine ya da belirli görevdekilere itaat ettik; onlar da bu görevleri

kutsal kişilikleri, değerleri ya da liyakatlarından ötürü elde etmişlerdi: bunlar geleneksel otorite biçimleridir. Eski şeylerde ve **mos maiorum**'da (atalarımızın örfünde) bir hikmet vardır. Ama zaman neden meşrulaştırıcı bir şey olsun? Bu, o kadar kesin değil. Bence, ancak geçmişin eskiden kutsal olduğu düşünülürse; geçmiş, tanrıların eylemlerine bağlanırsa ve kısmen ya da tamamen kaybolmuş bir erdemlik çağı olduğu ya da yarı tanrısal aileler ve kurumlar düzenine tekabül ettiği fikri benimsenirse, zamanın meşrulaştırıcı olması mümkündür. Gerek yönetenler, gerekse de itaat edenler, bu inanç ve duyguları kabul etmelidirler.

Ussal-yasal yola gelince; us var olmaktır, us bilim, teknik ve hukuktur. Ussal-yasal otoritenin temelleri bunlardır. Bu durumda meşruluk yalnızca yeterlilikle bağıntılıdır. Ussal-yasal otorite, belirlenen amaçlara ulaşmada üstün bir yoldur. Bence burada da, değişik bir biçimde de olsa, bir hayli kutsallık unsuru var. Çünkü bazı sanayi toplumlarında bilimin, bilimsel kuralların ve bilimsel olduğu sanılan biçimleri taklit eden kuralların kutsal olduğuna inanılıyor. Her ne kadar, bu, Alman biliminin ve sanayisinin muzaffer olduğu bir çağda, Hohenzollern İmparatorluğu'nun tipik bir inancı olmuş ve günümüzde, özellikle komünist ülkelerde hâlâ sürdürülmekteyse de olay bundan ibaret değildir. Ne olursa olsun, Weber böyle bir ihtimalle pek ilgilenmedi. Ona göre ussal-yasal otoritenin ne olduğu bellidir; onun sorguladığı ve beğenmediği ise, bu otoritenin sonuçlarıdır

Weber'in önerdiği üçüncü teze göre, ilahî inayet kendi başına bir kefalet, ona itaatsizlik ise küfürdür. İşte, karizmatik liderin ya da peygamberin iddiası budur: Tanrı, nihaî meşruluğun ta kendisidir. (Gerektiğinde, Tanrı yerine **sınıf, halk, ahali, tarihin yönü, kaçınılmaz kader,** vb. de diyebilirsiniz: dünyevî ibadet hâlâ imgelere tapınmayla oluyor.) Karizma, ne çok uzun ömürlü, ne de uzun uzadıya kalıcı bir otoritedir. Liderlerinin karizmatik otoritesini kabul edenler, bu otoriteyi seçilmiş bir zümre olarak benimserler. Günlük hayatta ihti-

yaç duyulan düzenlilik, devamlılık ve belirginlik, ilahî bir ilhamdan kaynaklanan sürekli patlamalarla bağdaşamaz. O halde, karizma, tören, idare ve disiplin aracılığıyla rutinleşecektir.

Zorlayıcı iktidar, meşruluk için meşruluk peşinde koşan bir iktidardır. Ve bu iktidarın baskısı altında olanlar bile kaderlerinde ve dolayısıyla kendilerini yönetenlerde bir çeşit meşruluk arama eğilimindedirler. Meşruluğu kabullenme, bulma ya da icat etme arayışı genel bir arayışın parçası olarak mevcuttur ve sanırım, Weber'e göre bu, insan karakterinin evrensel bir özelliğidir. İnsanlar hayatlarında anlamı ararlar hep. Ne kadar istikrarsız olursa olsun, toplum ancak anlam ve değerle, ya da bunların zaten anlam demek olan arayışıyla var olabilir; çünkü, niyetlerle amaçların bir değer oluşturduğu inancı olmaksızın, hiçbir arayış, tereddütlü dahi olsa göze alınmaz.

Böylece Weber'in vardığı sonuç, bir bakıma başlangıç noktasıdır. Burada, değerlendirme yapmakla, çelişki ve uyumsuzluğun olduğu, aşkın bir düzenin olmadığı koşullarda seçim yapmanın kaçınılmazlığına geri dönüyoruz. Toplum içindeki insanın dünyası, toplumsal eylem birimlerinin bir dünyasıdır; bu, adına değer dediğimiz seçim ilkelerinden yola çıkarak, daima belirsiz bir gelecek için seçim yapma ihtiyacına göre düzenlenmiş bir dünyadır. Buna karşılık, varoluş ile değer-seçiminin birbirinden kavramsal olarak ayırt edilemeyeceği ileri sürülmüştür: ama ben, bunu Weber'in bir eleştirisi olarak değil, tutumunun onaylanması olarak değerlendiriyorum.

Bir sosyolog olarak Weber, aslında **avant la lettre** (zamanından önce) varoluşçuydu. Bu iddianın, Weber ve Nietzsche arasındaki bağlantıyla pek az ilgisi vardır; onun, genç Lukacs'ın etkisiyle Kierkegaard'la karşılaşmış olmasıyla ise hiç ilgisi yoktur. Yine de, sanırım, 'Varoluşçu' sözcüğü, Weber'in toplum teorisinin temelinde yatan şeyi betimlemek açısından en uygun sözcüktür.

Ama eğer bu doğruysa, gerek özel hayatında, gerekse de kişiliğinin bir ifadesi olarak sosyolojisini oluşturmasında Weber, hayli tuhaf bir varoluşçudur. Gene onun devamlı olarak belirli bir çizgiye katılmaktan ve bağlanmaktan kaçtığını, belirsizlik ve kararsızlığa kucak açtığını görürüz. Ama bunda bile daha ileri gitmez. Kuşkuculuğu göze alamadığı gibi, ironiyi mazur gösteren kimi tezlerinin mecaz yapısına şiirsel bir derinlik katmayı da göze alamıyordu. Böylece, bana kalırsa, o, hep art niyetli olmakla suçlanan bir varoluşçuydu. Tabii ki bazıları, onun bu 'art niyet' türünü bilimsel dürüstlük olarak değerlendirebilirler.

Kuşkusuz, bu çok beşerî bir şey. Weber, vaat ettiği şeylerin hiç değilse bir kısmını yerine getiriyordu. Dünyamız, sırf beşerî bir dünya olması nedeniyle beşerî anlayışa ilke olarak açıktır. Doğada olduğu gibi yasalar peşinde koşarak kendimizi sınırlamıyoruz. Ama —tespit edebildiğimiz sosyolojik 'yasaları' kullanarak— daha ileri gitmeyi ve özgül bir toplumsal duruma yol açabilen nedenler ve güdüler hakkında bilgi edinmeyi ümit edebiliriz. Böyle bir durum farklı kültürden bir insana çok yabancı gelebilir ama, yaklaşım gene kesinlikle beşerî olacaktır. O halde Weber'e göre, insanoğlu ruhsal olarak birdir. Kanımca, Weber'in büyük bir sosyolog oluşunun en güçlü kanıtı, çağının en büyük sosyologları arasında bir tek onun, tarihi bütünlüğü içinde görebilmiş ve ona, sosyolojik yöntemin temellerini oluşturmada insanca bir sevgi ve düşgücüyle yaklaşmış olmasıdır.

8 YORUMLAYICI SOSYOLOJİ

Toplum bir sorun oluşturur; zira eylemlerimizin tüm sonuçlarını ve, dolayısıyla tüm belirleyicilerini önceden kestiremeyiz. İstediğimiz kadar deneysel olarak sınanmış kanıtların titiz bir değerlendirmesine dayanan hesaplı bir ussallık içinde davranalım, yine de başka insanlarla birlikte davranıyoruz. Hedeflerimize ulaşsak bile, eylemlerimizin doğurduğu sonuçlar amaçladıklarımızdan ibaret kalmıyor. Karoling İmparatorluğu'nun yıkılışını izleyen yıllarda, kimse oturup da ilkin Kuzey Fransa'da, sonra İngiltere, Sicilya ve Kudüs Latin Krallığı'nda, ya da herhangi bir başka yerde, feodalizm adını verdiğimiz düzeni kurmayı kararlaştırmadı. Gerçekte bu rejim, sayısız insanın iktidar isteği, düzen ihtiyacı, mülkiyet hırsı ve ihtiyatlı davranışından doğdu. Kimse bir piyasa ekonomisi kurmayı amaçlamadı: bu sistem, kârlarını azamileştirmek ya da kayıplarını asgariye indirmek amacıyla hizmet ve meta mübadelesinde bulunan insanların pazarlığa girişmesi sonucu oluştu. Hollanda asıllı İngiliz iktisatçısı Mandeville, 'özel düşkünlüklerin' yarattığı taleplerin ekonomi üzerindeki baskısının nasıl 'kamu yararına' dönüşebileceğini gördü. Sosyal bilimcilerin en yetkini Adam Smith'e göre, piyasada karşılıklı etkileşme sonucunda ortaya çıkan kaynak dağılımı, aklın üstün hesaplama gücünün doruğuna yakışır bir sonuçtu. Ama ardında böyle bir güç yoktu. Sanki 'görünmeyen bir el', her şeyi kadir bir muhasebecinin tanrı benzeri eli iş başındaydı.

Almanya'da Kant, önceden amaçlanmamış olan bu görkemli sonucu, 'amaçların heteronomisi' olarak adlandırdı: bilebileceğimizden ve amaçlayabileceğimizden daha fazla çalışıyoruz.

Feodalizm ve bir serbest piyasa ekonomisi olarak kapitalizm, ideal tiplerdir. Ne Fatih William'ın İngilteresi, ne de Bohemond'un Antakyası feodalizmin kusursuz modeliydi. 1846-1871 arasında İngiltere'de bile iktisatçıların betimledikleri ve giderek öğütledikleri şekliyle bir serbest piyasa ekonomisi mevcut değildi. (Bu düzen, iktisadî güce sahip olmaya çalışanlara destek olmak amacıyla devletin ekonomiye müdahale ettiği on dokuzuncu yüzyıl sonlarının Amerikası'nda bile henüz belirgin değildi. Devletin iç uyumu sağlamak için hem iş piyasasına, hem de ulusal güçlenme adına sermaye piyasasına ve sanayiye müdahalede bulunduğu ve iktisadî düzenin bir parçası sayıldığı İmparatorluk Almanyası'nda da belirginleşmemişti.) Öngördüğü amaçlara ve nominalizmine ters düştükleri için Weber, şimdi kullanacağım sözlere kuşkusuz karşı çıkardı. Ama bana kalırsa bu sözler, onun derine inen çalışmalarının gerçek konusunu doğru olarak ifade eder: Weber'in çalışmaları, toplumun ele avuca sığmazlığını en iyi gösteren, amaçların heteronomisini örneklendiren olayların bir soyutlaması olan ideal-tip'leri seçerek, ideal tip iskeletlerini giydirmeyi amaçlıyordu.

Elbe nehrinin doğusunda yaşayan tarım işçilerinin durumunu ayrıntılarıyla inceleyen —günlük siyasete yönelik sorular içermesine rağmen, temelde herhangi bir nihaî sonuca varmayan— ilk araştırmalarında Weber, ekonomik ussallığın etkilerini ele alır. Germen Şövalyeleri, Brandenberg Seçmenleri ve Büyük Frederik'in yayılmasının, kısmen yabancı, Katolik ve Lehçe konuşan bir alt-sınıfın üzerinde Junker egemenliğinin kurulmasına yol açtığı imparatorluğun doğu bölgelerinde ekonomik ussallık, yani kârları azamileştirme arzusu, yörenin Alman niteliğini kamçılamaktaydı. Slav göç

menler daima, kısmen sömürge olan bir topluma geliyorlardı. Onlar, yöneticilerle yalnızca ekonomik ilişkilerde bulunan bir kırsal proletaryayı oluşturuyordu. Eski serflik ilişkilerinin ve yükümlülüklerin ortaya çıkardığı bağlar artık tutmuyordu. İşçiler ilke olarak kiracı çiftçi konumuna geçebiliyorlardı ama, psikolojik olarak 'proleterleşmişlerdi.' Artık daha fazla nakit talep ediyorlardı. Kültürel bakımdan onlardan daha aşağı düzeyde olan Slavlarla* ekonomik rekabete giremezlerdi; ne var ki, toprak sahiplerinin parasal çıkarları bu Slavları istihdam etmeyi gerektiriyordu. Prusya egemenliğinin özünü oluşturan ve siyasal açıdan da olağanüstü sadık olan Junkerler, ekonomik açıdan Doğu sınırlarının güvenliğine belli bir tehdit oluşturuyorlardı. Slavlar, patriyarkal ilişkileri ve eski dayanışma sistemlerini tehdit etmekle kalmıyorlardı; onlar aynı zamanda, ekonominin çıkarları ile Almanya'yı 'güçlü devlet' olarak sürdürme zorunluluğu arasında, eski ve yeni Almanya arasında ortaya çıkan çatışmanın da belirtisiydiler. Ve bu oluşumların hiçbiri de bilinçli ve iradî değildi.

Weber, ekonomik düzenin **par excellence** sosyoloğudur. İktisatla sosyolojiyi birbirine karıştırmaz ama, sosyoloğun borsa gibi tümüyle ekonomik kurumlarla ilgilenmesinin gerekli olduğuna inanır; çünkü bunlar birer kurumdur ve bu özellikleriyle de toplumsal nesnedirler. Üstelik sosyolog, özellikle din ve aile ile ilgili bellibaşlı oluşumların ekonomik sonuçlar do-

* Weber ırkçı değildi. Ama Almanya'nın en iyimser yaklaşımla kültürel, en kötümseriyle de mistik denebilecek irsi bir üstünlüğe sahip olduğuna inanıyordu. Son yıllarında Tolstoy ve Soloviev gibi bazı Ruslara daha fazla değer vermeye başlamıştı. Ama Weber, Polonyalılarla Rusları genel olarak hiçbir zaman kendi yurttaşları kadar iyi, yani kendi isteklerinde eşit haklara sahip veya farklı da olsa eşit derecede erdemli ve vasıflı insanlar olarak görmedi.

ğurduğunu da bilmelidir. Bu sonuçlar ise zaman zaman belirli bir toplumsal durumun sınırlayıcı faktörleri —hatta yeri geldiğinde belirleyici faktörleri— olabilirler. Ekonomik kaynaklar ve işlemler toplumsal çıkarları koşullar. Ama ekonomik düzenle ilgili olan sosyoloji zorlamalı, şaşırtıcı ve karışıktır. Pek sanmıyorum ama, ömrü yetseydi, Weber bu düşünce üzerinde bazı düzeltmeler yapabilirdi. Bu zorlama ve karışıklık, doğunun kırsal işçileriyle ilgili ilk incelemelerinde olduğu kadar, ölümünden sonra çıkan tamamlanmamış eseri **Ekonomi ve Toplum**'da da hayli belirgin ve can sıkıcıdır.

Weber'in yapmak istediği, kapitalizmi, çağdaş Batı dünyasının uygarlığı olarak anlamaya çalışmaktan başka bir şey değildir. Ona göre kapitalist eylemler, toplumlarda evrensel olan bir özellikten ibarettir. Örneğin yağmacı Vikingler de, tanrısal arkaik kraliyetlerin haznedar din adamları da kapitalist faaliyet içindeydiler. Ama tarihsel olarak kapitalizmin kendisi son derece somut bir olaydır. Doğu Almanya çiftçiliğinin sıradan meselelerini kavramak için bile kapitalizmin, tarihsel özgüllüğe sahip bir Batı sistemi olarak eşsizliğini anlamak gerekiyor. Ölümünden sonra **Genel İktisat Tarihi** başlığı altında yayınlanan konferanslarında Weber, kapitalizmin biçimsel bir tanımlamasını yapar: «Endüstriyel arz, özel talepleri gözetmeksizin, bir insan grubunun ihtiyaçlarını girişimcilik yöntemleriyle sağlıyorsa», orada kapitalizm var demektir. «Daha ayrıntıya inmek gerekirse, ussal bir kapitalist kuruluş, sermayesinin hesabını yapabilen, yani çağdaş defter tutma ve bilanço usulleriyle güç sağlayıcı bir geliri belirleyen kuruluştur.»

O halde, kapitalizm yalnızca Batılı değil, nispeten de çağdaş bir olgudur. Weber, muhasebeciliğin bilanço hesabını Hollandalı Stevin'e atfeder (elimdeki baskıda da Stevin'le ilgili tarihleri bir yüzyıl gecikmeyle veriyor). Ama çift girişli muhasebe defterleri ve bilançolar, Reform öncesi İtalya'da da kullanılıyordu. Geleneksel usullere karşı toplumda gittikçe artan ussal eylem eğilimi Eski Yunan'da başlar. Sikko bazı

tırmanın Yunanlılar tarafından icat edilmiş olması da bunun bir kanıtıdır; çünkü gerek metaların, gerek 'emek' ve 'risk' gibi soyutlamaların ortak ölçütü olarak para, nicel alanda ekonomik ussallığın var olmasını mümkün kılar. Disiplinli orduların amaca uygunluk bakımından hayli ussal araçlar olmaları gibi, insanları ebedî hedefleri doğrultusunda düzene sokan ve Batı manastır sisteminde doruğuna ulaşan dinî disiplin sistemi de ussal bir araçtır. Weber'e göre, ussallıkta belirli bir yoksunluk öğesi de vardır: asker, serbest düşünceden ve hareketten mahrumdur —Prusya ordusu, Weber'in aynı zamanda hem onayladığı, hem de kınadığı itaatten güç alan mutlak bir otomatizme dayanıyordu. Keşiş de yalnızca dünya zevklerini feda eden biri değil —bu, münzevilere ve Thebaid'lerin manastır anlayışına uyar— aynı zamanda disiplinli bir sofudur. Weber'e göre, bu disiplinli yoksunluk, amacına ulaşmaya çalışan ussal eylemin en önde gelen özelliğidir. Kapitalist kişi, ekonomik kazancı uğruna dünyevî zevklerini feda eden biridir. Kapitalizm, belli bir karakterin, bir ruhun tezahürüdür: yalnızca üretken olmakla yetinen muhasebe ve değişim usullerinin çok ötesinde bir şeydir.

Weber'in bu aşamada sanayi ile pek az ilgilenmiş olması dikkate değer. Bizim sanayi devrimi dediğimiz teknoloji ve örgütlenme dönüşümlerini, fabrikayı ve fabrikada kullanılan emeği ele alırken, sanayi toplumlarını daha önceki hayat ve toplum biçimlerinin tümünden farklı kılan üretkenliğin büyük ve devamlı dönüşümü olarak incelerken, Weber, neredeyse sıradan, çoğu zaman da basmakalıptır. Buna rağmen, yorumcuları onu, büyük çapta bir sanayi sosyoloğu olarak değerlendirmeye çalıştılar. Onun, sanayi işçilerinin tutum ve deneyimleriyle ilgilendiğini daha önce görmüştük ama, Weber'i bu alanda önde gelen bir araştırmacı olarak değerlendirmek mümkün değildir. Çağdaşları Werner Sombart, J.A. Hobson ve Thorstein Veblen (özellikle Hobson ve Veblen) Almanya, İngiltere ve Amerika'da onun zayıf olduğu bu alanda daha verimliydiler. Bence işte bu nokta, Marx ile Weber arasında

yapılan karşılaştırmaları da anlamsız kılıyor. İlgi alanları çoğu kez ayrıdır. Öğretici bir işlem olan Marx'ın eleştirisi, Weber ile yapılan karşılaştırmada yalnızca bir açıdan değer taşır ki, bunun da sanayi düzeni sosyolojisiyle bir ilgisi yoktur.

Ama kapitalizm, kapitalist ruh derken neyi kastediyoruz? Weber'e göre, kapitalizm, kendine özgü bir coğrafî ve kültürel ortamda oluşmuş muazzam bir tarihî harekettir. Gelişimi ve kaynakları öylesine çok boyutlu ve karışıktır ki, onunla ilgili olarak yapılan tüm genellemeler, gerçeği yansıtmada kaçınılmaz olarak yetersiz kalır. Böylece, bu canavarı birbirine bağlı bir sürü ideal-tip'in derinlikleri arasında yakalayabilmek için bir ağ örmemiz ve bu ağı da, tarama işleminde uzun bir deneyim edindikten sonra dikkatle kullanmamız gerekiyor. Weber'in hayatını bu tür bir deneyim, **Ekonomi ve Toplum**'u da sözkonusu ağ olarak görmek mümkün. Öyleyse, 'ruh' sözcüğü bir uyarı amacını taşıyor: her şeyin bu denli el yordamıyla yapıldığı bir alanda, sözcükteki belirsizlik de bir zorunluluktur.

Bence, yukardaki paragraf Weber'i ve çalışmalarını doğru olarak yansıtıyor ama, hakkını da yemiş oluyor. Çünkü o, her zaman tutarlı olamayacak kadar iyi bir bilim adamı ve düşünürdü. Eminim ki Weber, kapitalizmi, kâr sağlamanın ussal biçimlerinden oluşan bütünü —bu bütüne biz kapitalizm diyoruz— üreten, ortak ruha sahip (ya da bu ruhun sahiplendiği) sınırlı sayıda insanın eylemlerinin bir sonucu olarak görüyordu. Bu ruhu ve onun kaçınılmaz sonuçlarını Weber'le birlikte yukardan aşağıya izleyelim: kapitalizm, özel bir toplum türünün ortak deneyimi değil, kapitalistlerin eseridir. Weber, kapitalizmin kökenini kapitalistlerin bu ruhu ile açıklamaya çalışmadığını öne sürmek zorunda kaldı ama, bence, onu okuyup da sık sık tekrarlanan ve onun belirsiz ve polemiğe açık üslubunun tipik bir örneğini oluşturan bu noktayı kabul etmek mümkün değildir.

Ondan sonra gelenler, 1904-5'lerde **Protestan Etik ve Kapitalizmin Ruhu** başlığı altında yayınlanan uzun denemesi

ya da ondan yapılan bir dizi alıntı üzerinde durmakla hata etmediler. Bu, olağanüstü ilginç bir çalışmadır ve ele aldığı konuların bir yerlerine, toplum konusunda önemli ama tam olarak şekillenmemiş bir gerçeğin var olduğu inancı gizlenmiştir. Çağımızı şu ya da bu şekilde anlamak için bu denemeyi mutlaka okumuş olmak gerekir. Burada Weber, zamanının beylik bir görüşünden hareket eder: Protestanlık, kapitalizm olarak bildiğimiz yüksek refah ve iktidar biçimiyle yakın bir bağ içindedir. Bu bir rastlantı mıdır? Kapitalizmden önce ve kapitalist olmayan toplumlarda kapitalist eylemlerin var olduğunu gördük. Reformasyondan önce de kapitalistler vardı ama, Weber onları, 'ekonomik ussallığın üstün-insanları' olarak değerlendirip yerli yerine yerleştirdi. Oysa, kapitalizm ve reformasyon, tarihin önemli hareketleri olarak zaman bakımından birbirlerine o kadar bağlıdırlar ki, olup bitenlerin açıklamasını yalnızca tesadüfî olaylar zincirine bağlamak imkânsızdır. Gerçekten de, dinî tutumların, günlük etik anlayışların ve ekonomik davranışların nasıl birbirlerine denk düştüğünü incelediğimizde, belirli bir nedenselliğin var olduğu sonucuna varmak zorunda kalıyoruz.

Weber'in üzerinde durduğu teoloji, kalvinizmdir. Ama Kalvin'in ve Knox'un niyeti geleneksel iktisadî ahlakı değiştirmek değildi ve görüşleri, hem kapitalizmin hemen başlarda yerleştiği Hollanda'da, hem de oldukça geç geliştiği İskoçya ve Cenevre gibi yerlerde zafere ulaştı. Buna rağmen Weber, İngiliz ve sömürge Amerikan Püritanizminde Kalvinizmin etkilerini arıyor, sonra da bu etkileri Protestanlığın diğer biçimlerinde irdeliyordu. Weber için yaşamsal önem taşıyan bu genellemenin ne derece doğru olduğunu burada incelemeyeceğiz. Ne var ki, Kalvinizmde kurtuluşa layık görülmenin garantisi yoktur: yapılacak tek şey iman etmek ve bu imanı fedakârlık ve gayretle çalışarak sağlamlaştırmaktır. İnsan hiçbir zaman gevşememeli, işte olsun hayatta olsun durmaksızın çaba göstermeli, dua ve ibadet etmelidir. (Gerçekte Kalvin'in **Institutes**'larında [Esas'larında] buna pek az daya-

nak bulunabilir. Knox'da ise tam tersine öğütler vardır ama, bence, Weber, Kalvinizm'in gerçekte ne şekilde anlaşıldığı konusuyla ilgili olarak söylediklerinde haklıdır.) Püriten vaazlara göre, meşakkatli bir çalışma, kötü ve kirli bir şey olan şehvet düşkünlüğü ile cinsel dürtüleri yok eder. Tanrı'nın en büyük, ama en kısa süreli armağanı olan zaman boşa harcanmamalıdır. Eğer haz duymadan yenilebiliyorsa, zahmetli bir emeğin meyvaları Tanrı'nın kulunu onaylaması anlamına gelebilir. Weber'e göre, gündelik bir yaşama etiği olarak bu dini inanış sermaye birikimine yol açtı. Bunun amaç dışı sonucu ise kapitalist toplum oldu. Sonunda bu etik dinî inançtan ayrılabilirdi. Nitekim ayrıldı ve 'oluşum dönemindeki çağdaş kapitalizme uygun' bağımsız bir dünyevî güç haline geldi.

Weber, bu açıklamayı belirli çekincelerle sınırlar, açıkça söylemekten ziyade imalarda bulunur. Israrla, bize madalyonun yalnızca bir yüzünü gösterdiğini söyler ve diğer yüzü, Avrupa'nın maddi çıkarlarıyla sosyo ekonomik durumunu da burada aramamız gerektiğini bildirir. Ama eğilimi açıkçà ortadadır. Geleneksel Avrupa toplumundan kapitalizme doğru evrilen bu emsalsiz dönüşüm sürecinde kesinlikle belirleyici olan, insanların düşünceleri ve inançlarıdır. Bu tez iki yola çıkar: başka çalışmalarında, örneğin haklı bir üne sahip olan kent sosyolojisi hakkındaki denemesinde ve iktisat tarihi derslerinde, Weber, madalyonun öbür yüzünü çevirir. Ama kapitalizmin kökenleri konusunda yeni görüşler sözkonusu olduğunda, bize söyleyeceği çok az şey var. İkincisi, Weber, dinin toplum içindeki yeri hakkında daha bir hayli yazacaktı. Bu yazılarındaki temel konulardan biri, Protestan etik gibi itici bir güç ve yükten yoksun Batı Avrupa dışı dinsel inanç ve kurumların, ileri ve karmaşık toplumlarda bile ussal kapitalist bir düzene yol açmamış olmalarıdır.

Weber'in din sosyolojisinde ilgilendiği konu, tabii ki tek başına din, onun doğruluğu ya da yanlışlığı değildir. Weber'in amacı, Durkheim gibi, dinin toplumsal işlevleri hakkında

genel bir teori geliştirmek de değildir. Onun konusu, anlamaya çalıştığı ve belirli bir sıraya indirgediği çeşitli ve birbirlerinden farklı tarihsel durumlarda dinin günlük hayat; siyasî, idarî, ekonomik ve ahlakî davranış üzerindeki etkisidir.* Bu anlama süreci, sosyoloğun kendisini garip bir duruma sokmasını gerektirir: bir yandan evrensel bir kuşkuculuk, diğer yandan kendisine ait olmayan ama aynı şekilde evrensel olan fikir dünyalarını kabullenme. Bu belirsizlik hem gerilime yol açar, hem de gözlemciliğin belirsizliğinden hoşlananlar için belli bir zevk kaynağı olur. Ama bence, görevin kendisi yanlış anlaşılmış: günlük hayatın sıradanlığı içinde dinin ortaya çıkış biçimleri o kadar çoktur ve her biçim öylesine incelmiştir ki, Durkheimgil ya da Spencergil olmayan bir yaklaşım başarılı olamaz.

Temelde iki farklı din türü vardır. (Burada Weber'in bir masa başı etnoloğu dahi olmadığını hatırlamak gerekir.) Bir yandâ hayatın düzensizliğini yasa ve adetlerle tahammül edilir hale sokarak insanın dünyaya uyum sağlamasını kolaylaştıran dinler, öte yanda varoluştaki düzensizlikleri ve tehlikeleri tevekkülle kabullenen, dünyevî hazları dışlayan ve öbür dünyada aşkın bir hedefin peşinde olan, kurtuluş vaat eden dinler. Yanlış olarak **Religion of China** (Çin'de Din) adıyla çevrilmiş olan Konfüçyusçuluk ve Taoculuk hakkındaki incelemesinde Weber, yeryüzüyle, yani insanların doğru davranış biçimiyle ve ibadet yollarıyla ilgili dinin en mükemmel örneğini Konfüçyusçulukta gördüğünü yazar. Ahlak bürokratikleştirilmiş, kutsal nitelikleri nedeniyle yasalar meşrulaştırılmıştır; ama onları kutsal yapan, ruh değil, bilgidir. Gerçekte imparatorlar ve rahipler, bu türden biçimsel kurallar yerine daha kişisel bir adalete dayanarak çok daha iyi hizmet göre-

*Çünkü Weber'in din sosyolojisi, genel sosyoloji anlayışıyla bir bütün oluşturur.

bilirlerdi. Ama, dayandıkları çıkar grupları, onları bu töresel ve yumuşak şekilciliğe zorluyordu. Peygamberlik çağı öncesi geleneksel Musevilik, Konfüçyusçuluk ile aynı türden bir dindir; ama bir azınlık dini olarak ikili bir koda sahiptir —içe yönelik ve güçlü, dışa yönelik ve daha hoşgörülü. Bu tür dinlerde, dikenli bir soıun oluşturan varoluş, gözden kaçar; anlam değerini yitirir, pratiklik ise yüceltilir. Din adamları işlevsel memurlar ve doğru davranışın rehberleri olurlar.

Buna karşılık, kurtuluş vaat eden dinler, anlam sorununu açarlar. Bu tür dinlerde karizmatik liderler ortaya çıkar ve kehanet olağan davranışlardan biri haline gelir. Zaman, bu karizmatik liderleri meşrulaştırmaya pek yaramasa da, çile çoğunlukla kurtarıcı olabilir. Zaman, erdemlilik ve —bu bağlamda Weber'e göre, ussallığın dışlanması anlamına gelen— riayetkârlıkla ya da öbür dünyanın tanrısal niteliğine mistik yollarla ya da ayinlerdeki cümbüşlerle katılmak suretiyle kurtarıcı olabilir. Bu dinler, önceden kestirilmesi zor bir potansiyeli ve devrimciliği sinelerinde taşımışlardır.

Kurtuluş vaat eden dinlerde, doğa ve doğa-dışı arasındaki uçurumu kapatan gerçek bir kurtarıcının var olması halinde, müminler derhal bir uyurgezer gibi ve ürkütücü bir özerklikle toplum içinde güvenle hareket etmeye başlarlar. Kurtuluş dinleriyle toplumsal yapılar arasındaki ilişki mutlaka gerilimli bir ilişkidir. Kurtuluşun bir kurtarıcı aracılığıyla meydana geldiği durumlarda ise gerilim had safhaya ulaşır. İnsanlar temel akrabalık bağlarını koparıp yerlerini terk eder, ekonomik düzeni ve onun çıkarcı ussallığını sorgular —Konfüçyusçuluk bile ussal kapitalist davranışa karşı çıkmıştır; bir kurtuluş inancı oluşundan ötürü değil, kendi meşruluğunu geleneğe dayandırdığından ötürü— ve siyasî hiyerarşiye kuşkuyla bakarlar; çünkü bu bir hiyerarşidir ve içinde özgürlüğün de, esaretin de bulunmadığı kardeşliğin inkârıdır. Kurtuluş bireyseldir ama, sınırlı değildir: tüm insanlar onu paylaşırlar ve değerleri ilke olarak evrenseldir; yani toplumla sınırlı değillerdir. Ama ne yazık ki, toplumlar onların içsel ve dışsal sınırlarıdır.

Gördüğümüz gibi, ruhun yetenekleri rutinleşti. Bunu, uzlaşma, kurumsallaşma ve bürokrasi izler. Dinlerin dogmatikleşip alimane bir havaya bürünmeleri yeni gerilimler doğurur; sonuçta bu öğreti de felsefe, irfan ve pozitif bilim gibi dünyevî düzenin en akılcı fikirleriyle bile çatışmaya girer. Dinsel öğreti, kurtuluşa susamış ruh için bir gıda olmaktan çıkar. Dünyevî düzenle inancın gerekleri arasında çifte bir bağa yakalanmış olarak rutinleşip bir öğreti haline dönüşen karizma ve yeni başlangıçlar işin içine karışır. Döngü —Weber, onu bu şekilde adlandırmıyorsa da— yeni bir biçimde yeniden başlar. Dinde bir savaş ve birbirini izleyen üç ideal-tip vardır: sihirbaz, rahip ve peygamber. Bilgi ve ussal anlama uğruna imanı geriye iten dünyevî insana karşı bu üçünün savaşı daha da öldürücüdür. Weber, bu savaşı irdelemekten çok, örnek olarak göstermekle yetinir.

Weber'e göre, davranıştaki ussal unsurun artışını, karizma ve dinle başlayan, daha sonra bu kökenden sıyrılarak dünyevîleşen ve ibadet dinleri, daha çok da kurtuluş dinleri için bir gerilim kaynağı haline gelen hukukun gelişmesinde aramak gerekir. Hukuk, hukukçunun yasası olan bu ussal araç, dünyevîleşmenin gelişmesinin bir göstergesidir. O ve ekonomik ussallık, toplumun kutsallıkla temas halinde ve ona bağlı olduğu bir anlam düzeninin can düşmanlarıdır. Kant gibi bir yazarda etik ussallığın bir buyruk olduğunu görüyoruz; insanlara, duygu ve geleneklerden uzak ve en aşırı ve talepkâr biçimleriyle görevler yükleyen bir buyruk. Bu görevler hukuk kurallarına dönüştüğünde güçsüz beşerî yaratıkları aklın diktatörlüğüne öyle bir zorlar ki, bunlara uzun süre katlanmak imkânsız olur.

Adalet, ilahî olmaktan çıkınca zorunluluk halini alır. Burada pratik bir zorunluluğu kastetmiyorum, şeylere atfedilen zorunluluğu düşünüyorum. Eylem üzerinde egemenliğini kuran us, tüm davranış araçlarını haklı kılar ve insanların bunun sonucunda oluşan koşullarını haklı gösterir. Bu anlamda, ussal bir pazar ekonomisi aynı zamanda adildir de. O

nun zararını görenler, ussal zorunluluk olarak aşağı katmanlarda bulunanlardır. Sınıf, Weber'e göre —Hindistan kastlarından ya da feodal zümrelerden farklı olarak— pazarın nicel ussallığının çalışanlar toplumuna yansımasıdır. Gene sınıf, kapitalist toplumda kimin neyi elde ettiği ve ne yaptığı ile belirlenir: insanların elde ettikleri ve yaptıkları ise yalnızca gelir, sermaye ve işten ibaret değildir. Söz konusu olan, 'hayat şansları'dır. Bunlar, olasılık olarak değerlendirilebilen, hayat süresi ve niteliği hakkındaki beklentilerdir. Sosyal statü, en üst düzey ussallık olan kapitalist ussallıkta hayat şanslarının iyi ya da kötü, hırslandırıcı ya da prestij sağlayıcı olmalarının genel bir tahmininin fonksiyonudur. Ama, aşağı tabakada olanların bundan hoşlanmalarını beklemek için de bir neden yoktur: tam tersine onların, bu şekilde düzenlenmiş bir topluma karşı siyasete başvurarak mücadele etmelerini beklemek gerekir. Ama bunca etkenin var olduğu ve mülahazalarla dolu olan bir dünyada, onların başarmasını dilemek gerekir mi? Bildiğimiz gibi, bu soruya Weber üstü kapalı bir cevap vermiştir. Peki, başarılı olabilirler mi? Weber'in, siyasal ve ekonomik alanda ussal bir örgütlenmeyle durumlarını iyileştirmenin ötesinde bir şey elde edebileceklerini düşündüğünü sanmıyorum.

Böylece, geriye bir olasılık kalıyor: kitlelerin karizmatik politikasının kitlelerde her şeyi yeniden kurması. Hangi umut ya da şiddet biçimiyle: Weber bunu bilemiyordu.

9 ÇAĞIMIZIN TEŞHİSİ

İngiliz sosyoloğu Hobhouse, Weber ile aşağı yukarı aynı zamanda, benzer bir bilgi donatımıyla ve ondan çok daha geniş verilere dayanarak değerler ve inançlar üzerinde çalışmıştı. Ortaya attığı görüşlerden biri, usun, geriye dönüş ve sapmalara rağmen, beşerî sorunlarda giderek daha büyük bir rol oynadığı ve bunun da çağın genel bir eğilimi olduğuydu. Hobhouse'a göre, us, us-dışıyla eylemde karşı karşıya geliyor, us-dışını içeriyor ama, budan da zarar görmüyordu. Us, gerçek durumlarda mevcut olan öğeleri ve buna bağlı değer-sorunlarını ayıklıyordu. Böylece çatışmaları gideriyor ve tam değilse bile, beşerî sorunların daha büyük bir uyum içinde olmasını sağlıyordu. Hobhouse'un **Morals in Evolution** (Ahlakın Evrimi) ve **Social Development** (Toplumsal Gelişme)adlı kitaplarındaki pek çok özgül çözümleme, Weber'in aynı konularda söylediklerinden daha üstündür —örneğin, ilk kitaptaki adalet ve hukuk konusuyla ilgili bölüm. Weber gibi Hobhouse da, **Manchester Guardian** gazetesinin en ünlü yöneticisi C.P. Scott'un döneminde gazetenin ileri gelen bir yazarı olarak siyasetçiler ve aydınlarla düşüp kalkmış, sendikalara girip çıkmıştır. Hobhouse, toplumsal kurumların yapıları ve işlevleri hakkında Ferguson'dan Spencer'e kadar ileri sürülenleri anlamak bakımından Weber'den çok daha avantajlıydı. Ama Weber'in aksine o, ne cinler ve evhamların esiriydi, ne de kurnazlık ve belirsizlikte ustalaş-

mış biriydi. Bu yüzden de, çağı hakkında insanların zihnini bu dönemde aydınlatacak bir teşhiste bulunamadı.

Weber, toplumsal gelişme aşamaları ya da tarihsel döngü modellerinden kesinlikle kaçtı. Yine de onda, böyle bir model ya da döngü şemasına kaçınılmaz olarak rastlanır. İnsanoğlunun tarihsel deneyinin ürettiği en ustaca oyunda, amaçlara ulaşma sorununda ussal eylem üstünlük kazanır ve bu yüzden de yavaş yavaş diğer toplumsal eylem biçimlerinin yerini almaya başlar. Pozitif bilim, amaçlanmış teknolojik yenilik, tekil-ussal toplumsal denetim ve hukuk, duygusuz ve kişisel olmayan yönetim, çıkarcı ekonomik davranış; bu kavramların tümü, gelişmiş biçimleriyle Avrupa uygarlığının tarihsel ürünleridir. Bunlara, Protestanlığın öngördüğü yoksunluk ve bireysel feragatla varılmıştı. Dinin bu türden feragat emreden taleplerde bulunmadığı ortamlarda, toplumsal sistemlerin en ussalı olan kapitalizm ortaya çıkamıyordu. (Weber'de 'ussal', onu 'iyi' ile eş tutmamasına rağmen değer yüklü bir sözcüktür.) Bütün toplumlarda, ussallığı sosyal yaşantının bir öğesi saymaya doğru gittikçe güçlenen bir eğilim vardır. Ama bu eğilim, yalnızca bizim toplumlarımızda tamamen ortaya çıkmış durumdadır. Bu eğilim, duygusal ve geleneksel davranış biçimlerini meşru davranış biçimleri olarak kabul etmez ve onları sosyal hayatın dışına atar; sonuç olarak da dünyanın tadı kaçmış olur. Gönül içtenliği, ani patlamalar, o güzelim geleneksel davranış biçimleri; hepsi yasak. Us, insanın tüm varlığını pürüzsüz ve yorumlayıcı bir ışığın altında tutarak, şiir, iman ve mitosun kaybolmasına neden olur. Usun acımasız ışığında, onun adaletsizliğini düşünerek teselli bulmak dahi mümkün değil: us, kendini gerekçelendirmeye, kendi gereksinmelerini meşru göstermeye yeter.

Weber, Schiller'in genelde 'dünyanın anlamının kaybolması' olarak çevrilen deyimini kendine mal etti. Aslında, bu sözlerin Almancası daha kesin bir şeyi ifade eder: her şeyin sihrini yitirmesi. Sihirbazların sonuncusu sihirbaz Weber,

tıpkı adamlarını, hayatın içindeki günlük ussallıktan meydana gelmiş renksiz bir göğün altına gömmek zorunda kalan Prospero gibidir. Kendisi, herhangi bir uzmanlığı olmayan bir kişiydi: ussal dünya uzmanlık gerektiren bir işbölümü yaratarak insanın hiçbir esneklik tanımayan görevlere kendini adamasına yol açar ve böylece insanoğlunun çok yönlülüğü ortadan kalkar. Weber'in hayatı, bu kadere karşı bir mücadeleydi: hükümette, iş hayatında ya da siyasette mevki sahibi olan insanın, yani bürokratın kaderine karşı verdiği mücadelede Weber şöyle yazıyordu: «Bu, proletaryanın değil, ilerlemekte olan resmî görevlilerin diktatoryasıdır.» Ve o, bu olaydan hiç hoşlanmıyordu.

Weber, çağdaşlaşmış dünya düzenini baskıcı ve çıkarcı buluyordu; makinaların getirdiği düzen ise, eziciydi. Bunlara nüfuz eden devlet iktidarını seviyor ama, bunları temsil eden devletten de nefret ediyordu. O, okumuş azınlığın ve malî güvence içinde olanların özgürlüğünü, yani eşit olmayan toplumların tarihin akışı içinde ortaya çıkardıkları bu geçici ürünü seviyordu. Toplumun kendilerinden oynamalarını beklediği roller yüzünden insanlar hep gerilim içinde olacaklardır; özgürlük ise, bu gerilimin tesadüfen azaldığı anlarda birkaç kişinin sahip olabileceği ender bir sonuçtur. Ussallığın, bürokrasinin ve kitlelerin hakim olduğu bir dünyada insan bu özgürlüğün ilelebet devam edeceğini düşünmemelidir. Aslında beklememiz gereken şey, büyünün tamamen bozulması, bürokrasinin ve düzenin evrenselleşmesidir. Ayrıca dünyevileşme yüzünden inanç ve umudun anlamını bütünüyle değiştirmesine ve refahın merhameti ortadan kaldırmasına karşı da kendimizi hazırlamalıyız.

Ne var ki, bu gelişme modeli de bizatihi bir ideal-tip'ten başka bir şey değildir. Tarih bize bir de döngüsellik konusunu hatırlatıyor. Hayat aşırı derecede rutinleştiği ve bürokratikleştiği zaman, yeniden karizma ile donatılmış peygamberler ve Sezarlar ortaya çıkar. Ama, bu bir umut mu? Son bölümde belirttiğim gibi, Weber bunu bilemiyordu. Sezarlardan da

hiçbir zaman hoşlanmamıştı. Weimar Cumhuriyeti'nin zorlukla kurulmasına rastlayan son dönemindeki anayasa meraklı da çok etkileyici değildir. Bu merak ,anayasa ve seçim düzenlemeleri konusundaki bilgisiyle; kendisini siyaset alanında değerler çatışması içine soktuğu takdirde büyüsünün eninde sonunda bozulacağını bilen bir sihirbazın ihtiyatlı tutumu arasında gidip gelen bir meraktır. Weber'in kalıcı şöhretinin sırrı, işte bu teşhiste aranmalıdır. Tüm diğer yönleri gibi, bu da gerilime, çekişmeye ve belirsizliğe yol açar.

Bunun dışında bir başka Weber daha vardır ki, bu da ayrı bir konu. Amerikalı sosyolog Talcott Parsons, Weber'in çalışmalarını 1920'lerde keşfetti. Bu çalışmalardan hareket ederek kapsamlı ve güçlü bir sistematik sosyolojiyi ortaya çıkardı ve o sıralarda pek geçerli olmayan bu sosyolojiyi işledi ve geliştirdi. Weber'in gerçekleştirdiklerinin çok ötesinde şeylerle dolu olan bu sistem, gerek daha geniş bir sosyoloji geleneğine, gerekse de Parsons'un kendi araşırtmalarına dayanarak onun enerjisi ve yeteneğiyle meydana geldi. Ama, Webergil bir sistem olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Bu, aynı zamanda hem bir icat, hem de bir keşifti. Ne var ki, bence, Weber'de bulunan her şeyi içermez: bu sistemi güçlü yapan (ve dolayısıyla saldırıya uğramasına da yol açan) iç tutarlılığı ve özgüllüğü, Weber'in, ardılları üzerindeki güçlü büyüsünün sırrını oluşturan belirsizlikten doğan zenginliği adeta reddeder.

Gördüğümüz gibi, Weber son yıllarında, şair Stefan George'un çevresindeki sıcak dostluk ortamında dolaşıyordu. George, 'İnsan ve Satir' adlı son dönemine ait bir şiirinde yarı insan, yarı keçi olan Satir'e şu alaylı sözleri söylettiriyor: «Siz yalnızca insansınız... bizim aklımız sizinkinin bittiği yerde başlıyor.» İnsan ise, efsanelerin bittiğini, Satir çağının kapandığını söylüyor. Ama gene de, 'hayat yalnızca sihir sayesinde devam ediyor' (Nur durch den Zauber bleibt das Leben wach). Onun bu dersten fazla hoşlanmamış olması mümkün, ama gene de Max Weber'in dersi budur

ÖZGEÇMİŞİ

1864 Max Weber Thuringia'nın Erfurt kentinde 21 Nisan' da doğuyor.
1869 Ailesi ile birlikte Berlin'e taşınıyor.
1879 Konfirmasyon ayini ile Protestan camiaya katılıyor.
1882 Heidelberg Üniversitesi'nde iktisat, felsefe ve Roma Hukuku öğrencisi.
1883 Askere gidiyor.
1884 Berlin'de öğrenci.
1885 Göttingen'de öğrenci.
1889 Ortaçağ ticaret şirketleri konusunda tezini tamamlıyor.
1891 Roma'da tarım ve hukuk tarihi teziyle üniversite öğretim üyesi oluyor.
1892 Berlin'de hukuk okutuyor; Marianne Schnitzer ile evleniyor.
1894 Freiberg'de ekonomi politik profesörü.
1897 Heidelberg'de iktisat profesörü.
'Depresyon'.
1899-1904 Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da (1904) seyahat ediyor.
1903 Heidelberg'de 'fahri profesör' unvanını alıyor, yani yarı emekli oluyor.
1904-5 *Protestan Etik*'in her iki bölümü yayınlanıyor.
1914-18 Hastane yöneticiliği yapıyor.
1918 Viyana'da sosyoloji profesörü.
1919 Münih'te sosyoloji profesörü.
1920 14 Haziran'da ölüyor.

KAYNAKÇA

MAX WEBER'İN YAZILARI

1889 *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter.* Stuttgart: F. Enke. (On the history of medieval trading companies.)

1891 *Die römische Agrargeschichte in ihrer Bedeutung für das Staats-und Privat_recht.* Stuttgart : F. Enke. (The agricultural history of Rome in its relation to public and private law.)

1892 *Die Verhältnisse der Landarbeiter im ostelbischen Deutschland* (Vol. 55, *Schriften des Vereins für Sozialpolitik).* Berlin: Duncker & Humblot. (The conditions of rural labour in Germany beyond the Elbe.)

1920-21 *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie.* 3 vols, Tübingen: J.C.B. Mohr. (Collected papers on the sociology of religion.)

1921 *Gesammelte politische Schriften.* Munich Drei Masten Verlag. (Collected political writings.)

1924 *Gesammelte Aufsätze zur Soziologie und Sozialpolitik.* Tübingen : J.C.B. Mohr. (Collected papers on sociology and social policy.)

1924 *Gesammelte Aufsätze zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte.* Tübingen : J.C.B. Mohr. (Collected papers on social and economic history.)

1924 *Wirtschaftsgeschichte.* Munich : Duncker & Humblot.

(English translation, *General Economic History*. S. Hellman & M. Palyi, eds. Frank H. Knight, translator. London: Collier Macmillan, 1961.)

MAX WEBER VE ZAMANI HAKKINDA BAZI KİTAPLAR

1926 Weber, Marianne, *Max Weber. Ein Lebensbild.* Tübingen: J.C.B. Mohr. (Max Weber. A portrait.)

1935 Brock, W. *An Introduction to Contemporary German Philosophy.* Cambridge: Cambridge University Press.

1936 Aron, R. *La Sociologie Allemande contemporaine.* Paris: Alcan. New edition, Paris: Presses Universitaire de France, 1966. (English translation, *German Sociology.* Mary and Thomas Bottomore, translators. London: Heinemann, 1957.)

1938 Weinreich, M. *Max Weber. L'homme et le savant; Etude sur ses idées directrices.* Paris: Vrin.

1959 Hughes, H. Stuart. *Consciousness and Society. The Reorientation of European Social Thought, 1890 – 1930.* London: MacGibbon & Kee; Paladin, 1974.

1959 Mommsen, W. *Max Weber und die deutsche Politik, 1890-1920.* Tübingen: J.C.B. Mohr.

1960 Bendix, R. *Max Weber. An Intellectual Portrait.* London: Heinemann. (Rev. ed., 1962.)

1963 Baumgarten, E. *Max Weber, Werk und Person.* Tübingen: J.C.B. Mohr.

1965 Loewenstein, K. *Max Webers staatspolitische Auffassungen in der Sicht unserer Zeit.* Frankfurt am Main: Athenäum Verlag. (English translation, *Max Weber's Political Ideas in the Perspective of Our Time.* Amherst: University of Massachusetts Press, 1966.)

1966 Freund, J. *La Sociologie de Max Weber.* Paris: Presses Universitaire de France. (English translation, *The Sociology of Max Weber.* Mary Ilford, translator. London: Allen Lane, the Penguin Press, 1968.)

1968 Honigsheim, P. *On Max Weber*. New York: Free Press.
1970 Mitzman, A. *The Iron cage, An Historical Interpretation of Max Weber*. New York: Alfred Knopf.
1971 Dronberger, I. *The Political Thought of Max Weber; in Quest of Statesmanship*. New York: Appleton–Century-Crofts.
1972 Runciman, G. *A critique of Max Weber's Philosophy of Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

YAYINCININ NOTU

Bu kitabın onuncu bölümü, Weber hakkında İngilizce olarak yayınlanmış k.tap ve yazıları ele aldığından Türkçe baskıya dahil edilmemiştir.

Camus

Conor Cruise O'Brien

Camus, kendi kuşağı ve kendinden sonra gelen kuşaklar üzerinde derin izler bırakmış, bir anlamda Batı'nın vicdanı ve bilinci olmuş bir edebiyatçıdır. Onun hayatı büyük bir kişisel trajedi ve bir neslin yenilgisinin öyküsüdür; ama aynı zamanda bir başkaldırının, direnişin ve yaşama sevincinin dile getirilişidir. Conor Cruise O'Brien, bu kısa ama yoğun incelemesinde Camus'nün ve eserlerinin yeni bir yorumunu yapmakta, Cezayir'de doğmuş bir Fransız olarak onun ikircikli durumunu gözler önüne sermektedir.

AFA
YAYINLARI

Keynes

D.E. Maggridge

Onun analizini kısmen kabul etmeyenlerimiz bile, düşüncelerimizde ondan kuşkusuz etkilendik ve daha önce hangi noktada olduğumuzu tam anlamıyla bilmek oldukça zor. Şimdi, her zaman bilmiş olduğumuza inandığımız şeylerin hiç de az olmayan bir bölümünü herhalde ona borçluyuz.

Pigou

AFA
YAYINLARI

Max Weber (1864-1920), yüzyılımızın düşünce ustalarından ve sosyolojinin kurucularındandır. O, sınırları gerilim, zıtlık, belirsizlik ve karakterinin ıstırap verici aykırılıklarıyla çizilmiş bir labirenttir ve anlaşılması kolay değildir.
Eserleri, bugüne kadar dilimize hiç çevrilmemiş olan bu büyük sosyoloğun bir giriş kitabıyla Türk okuyucusuna tanıtılması bu yüzden belki de daha hayırlı olacaktır.
Donald MacRae, bu kitabında, onun kişisel hayatını, düşünsel mirasını ve ülkesi İmparatorluk Almanyası'nı inceleyerek Weber labirentinde eleştirel bir gezi yapar, onun yaratıcı başarısının yepyeni bir değerlendirmesine girişir.